

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Det gamle Løjt

Det gamle Løjt

*Udgivet af
Løjt Sogns
lokalhistoriske forening*

1978

TH. LAURSENS BOGTRYKKERI A-S - TØNDER

Indhold

Af Løjt mejeris historie, af Mads Lildholdt	7
Et digt om Løjt Land, af Morten Eskesen	16
En gammel vise, meddelt af H. H. Toft	19
Lidt om min tid i Løjt Kirkeby (1920–60), af Katrine Maltbæk...	21
Af Løjt sogns gårdhistorie, af J. M. Holdt	25
Et 100 års minde, af J. M. Holdt	61
Et par hovres krønneker, af J. M. Holdt	64
En goi dryp kaffe, af Petrea Schmidt	69
Talemåder, af Petrea Schmidt	72
De 17 bjerre i Skovby, af Petrea Schmidt	73
Gammelt smederegnskab fra Løjt, ved Petrea Schmidt	74
Et gammelt testamente, ved Sophie Berg	78
Bagning, af J. M. Holdt	87
Et gammelt brev, ved J. M. Holdt	92
Historiske småpluk fra Løjt sogn, ved J. M. Holdt	98
Sønderjyske dyrenavne, ved J. M. Holdt	103
Landbruget i Løjt i ældre tid, ved J. M. Holdt	105
Brev til en sømand fra Løjt, ved Petrea Schmidt	109
Byttehandel om et stolestade i Løjt kirke, ved Sophie Berg	111

— — —

Tegninger: Karl Lildholdt.

Forord

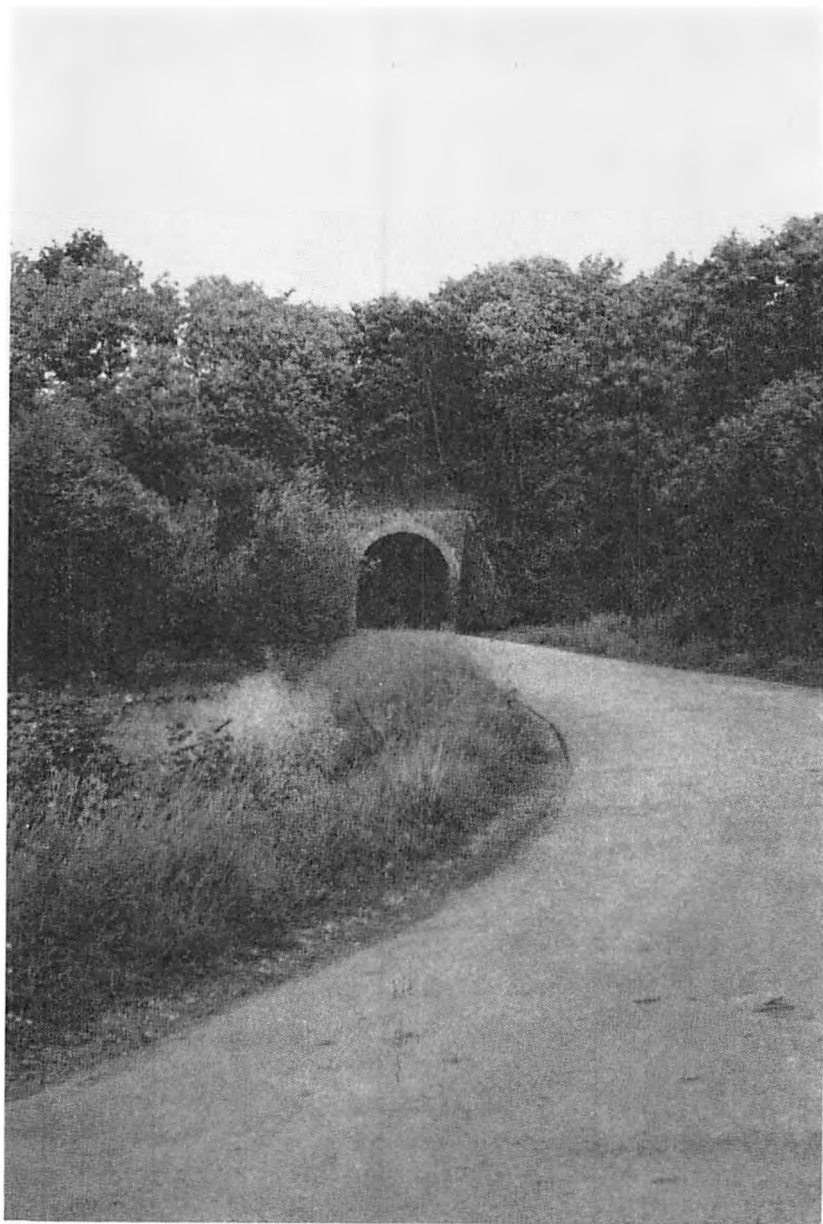
Fra tidligere år kender de fleste Løjtinger de to bøger, som blev udgivet af Løjt Sogns lokalhistoriske udvalg.

Den 15. Februar 1978 blev udvalget opløst og erstattet af den nystiftede: Løjt Sogns lokalhistoriske forening.

Det er bestyrelsens håb, at bogudvalgets arbejde i 1978: Fra Det gamle Løjt, vil blive godt modtaget af foreningens medlemmer og af alle andre med tilknytning til Løjt.

Til bogens forside har vi valgt en afbildning af Løjt kirkes segl. Man mener at kunne tidsfæste dette til 1587.

Erik Bundgaard
foreningens sekretær

Viadukten ved Stentoft.

Af Løjt mejeris historie

Løjt andelsmejeri blev til i året 1894. I Løjt sogn havde der omkr. 1885–93 været et privat mejeri på Rundemølle, som havde enkelte leverandører spredt over hele sognet; endda fra Djernæs og Ø. Løgum blev der hentet mælk til Rundemølle. Dette mejeri havde dog svært ved at klare sig. »Hejmdal« meddeler den 9. Dec. 1893: »Mejeriet på Rundemølle standser imorgen sin Virksomhed af mangel på Tilslutning. Mejeriet var et Købemejeri og har aldrig haft ret stor Tilslutning, da Studeavlen endnu er almindelig i Løjt.« – Dette gav Anledning til, at nogle landmænd indbød til møde i Den danske Kro d. 5. januar 1894 for at drøfte oprettelsen af et andelsmejeri. Der mødte 40 personer. Jens Brink åbnede mødet og foreslog, at der valgtes en ordstyrer og en protokolfører. Valgt blev J. Brink og degn Todsén.

Alle de tilstedeværende erklærede, at de ville være med til at oprette et andelsmejeri. Hans Corn. Hansen, Nørby, foreslog også at søge tilslutning i Genner, hvilket amtsforstander Jep Bendixen talte stærkt imod. Efter forslag fra Jens Brink nedsattes et udvalg, som kom til at bestå af J. Brink, Løjt Kirkeby, J. Eschelsen, Rundemølle og J. Carstens, Strågård, til så hurtigt som muligt at forberede sagen, søge oplysninger ved andre mejerier og fremlægge et lovudkast ved næste møde.

Desuden valgtes tillidsmænd, som skulle fremme sagen og søge at få landmændene til at tegne køer. Valgt blev Jes Elberg og Lorenz Andresen fra Kirkeby, Hans Cornelius Hansen fra Nørby, H. Hohlmann fra Skovby og Fr. Davidsen fra Stollig.

Alle deltagerne var af den mening, at sagen nu var i god gænge, og at der uden vanskelighed ville blive oprettet et mejeri på henvend 400 køer. Udvalget skulle tillige søge en passende byggeplads i Kirkeby.

Løjt mejeri 1905. Bemærk Carsten limbinders hundeforspand.

De tre udvalgsmedlemmer blev bevilget et honorar på 20 mark; men kun hvis mejeriet blev til noget, ellers ville de selv afholde alle udgifterne.

Allerede 14 dage senere, d. 20. januar, kunne de tre herrer afgive deres betænkning til interessentforsamlingen. Efter at have besøgt mejerierne i Felsted, Varnæs og Stubbæk foreslog de at oprette et mejeri efter samme mønster. Man var nu kommet så vidt, at man kunne indkalde til stiftende generalforsamling d. 31. januar 1894.

I et festskrift til mejeriets 50 års jubilæum 1944, udarbejdet af lærer Gammelgaard og den daværende formand Lorenz Jensen, begge Barsmark, skrives bl.a. »Nu, 50 år efter, kan man ikke andet end beundre de mænd, der i løbet af en måned formåede at gøre et forarbejde færdigt, der på indgribende måde ville komme til at forandre gammel sæd og skik og fuldstændig lave landboejendommenes traditioner om.«

Ved mødet den 31. jan. fremlagde udvalget et udkast, som svarer

til de gængse vedtægter fra den tid. Der var mødt 30 deltagere, og på tillidsmændenes lister var der tegnet 274 køer. En paragraf, der voldte meget besvær, handlede om mælkekørslen. Det fik til følge, at en del bønder fra sognets sydlige del sprang fra og dannede deres eget interessentskab, der ville oprette et mejeri i den gamle Stenbjerg mølle ved Knappen og udnytte den billige vandkraft som drivkraft.

Nu henvendte interessenterne fra de nordlige byer sig til gennerboerne, og d. 28. febr. 1894 holdtes næste møde.

Jens Brink, som ledede mødet, foreslog, at se tiden an og søge større tilslutning. Dette blev stærkt imødegået af flere, og på forslag af Falle Lildholdt, Fasbro, vedtoges det straks at konstituere andels-selskabet med det forbehold, at der tegnedes mindst 160 køer.

Dette blev vedtaget med alle stemmer på nær J. Brink og H. Schlüter. Gennerboerne regnede med at kunne tegne sig for mindst 50 køer.

Der blev derpå valgt en bestyrelse, som bestod af Bertel Hohlmann, Sillehole, Falle Lildholdt, Løjt Kirkeby, Jacob Holdt, Nørby, Frederik Clausen, Bodum og Th. Folmer, Genner. Falle Lildholdt valgtes til formand; revisorer blev Hans Schmidt, Løjt Kloster og Anders Black, Genner.

Forberedelserne var nu så langt fremme, at man kunne gå i gang med at udse sig en byggeplads. Man købte et jordstykke i Kirkebys nordvestlige del af Jes Brink for 600 mark.

Murerarbejdet blev udført af det gråstenske byggefirma Truelsen & Erichsen. Det øvrige arbejde skulle udføres af hjemlige håndværkere: Hans Jensen, Fasbro, skulle lægge loft og gulve, P. Jørgensen, Kirkeby, skulle lave udvendige døre, H. Hansen indvendige, Schlüter vinduer.

Til finansiering af foretagendet optog man et lån, 25.000 M., på Folkebanken i Åbenrå til 4 $\frac{1}{2}$ procent.

Alle maskiner og andet mejeriinventar blev købt for 9.500 mark hos Jepsen & Sohn i Flensborg, der på den tid var det førende firma i denne branche. Bestyrelsen købte selv alt byggematerialet. Det blev tilkøbt pladsen af andelshaverne på den måde, at hver andelshaver ydede et spand heste for hver ko, der var tegnet. Sand og grus leveredes gratis af andelshaverne. I den tid, byggearbejdet stod på, mødte

hver dag et af bestyrelsens medlemmer på byggepladsen for at føre tilsyn. De fik 2 mark om dagen for det.

At bestyrelsen havde sans for økonomi, fremgår af følgende meddelelse i »Hejmdal« for 6. april 1894:

»Løjt Mejeri har til Mejeribestyrer antaget Mejerist Carl Fr. Søn-nichsen fra Østerby ved Møgeltønder, født i 1869. Tiltrædelsen finder Sted den 1. Juni. For at sikre sig en saa økonomisk Drift af Mejeriet som muligt er der i Lønningsvilkaarene bleven fastsat, at Bestyreren skal betale Andelsselskabet 10 Procent af Kulforbruget, 10 Procent af Olieforbruget, 10 Pct. af Reparationsomkostningerne ved alt Mejeriinventar, 50 Pct. af Udgiften til samtlige Rengøringsredskaber og 50 Pct. af Udgiften til Belysning.

Til gengæld faar Mejeristen $\frac{1}{2}$ Pf. pr. Pund Salgssmør foruden en bestemt fastsat Pengeløn.«

Et spørgsmål, der fremdeles voldte vanskeligheder, var transporten, både mælkekørsel, fragt af kul til mejeriet og kørsel af smør derfra. Herom skrives i jubilæumsheftet:

»Transportproblemet løstes efter lange og trange forhandlinger, ved at kørslen på ruterne tor året 1894 bortgaves til følgende priser:

Rute 1, fra Genner til mejeriet: 1230 mark,

Rute 2a fra Bodum til mejeriet: 400 mark,

Rute 2b fra vejmøllen gennem Klostret og Vesterballe: 400 mark,

Ruten fra Paulsgård over Fasbro: 995 mark.

Endvidere skrives i jubilæumsskriftet: Den skriftlige kontrakt med mælkekuskene slutter med flg. vending – hvilket tyder på, at bestyrelsen ved siden af mange andre gode egenskaber også var i besiddelse af menneskekundskab – »vi erklærer herved, at vi overtager de nævnte ruter på foranstående betingelser under frafald af alle mulige indsigelser og udflugter.« Altså: ingen vrøvl bagefter!

Til dækning af udgifter til mælkekørsel blev fradraget $\frac{1}{2}$ pf. pr. pund mælk. Iflg. protokollen er grænsen for fedtprocenten sat til minimum 3 procent.

Mælkekuskene må afhente mælken hos andelshaverne kl. 7. Mejerikonulent Sofus Hansen har stået til rådighed og været bestyrelsen til god hjælp.

Den 3. august 1894 begyndte så Løjt Andelsmejeri sin virksomhed. Der var da 63 leverandører indtegnet med 236 køer. Der betaltes i indskud 3 mark pr. ko indtil 1. oktober, derefter 4 mark og senere 5 mark pr. ko.

Byggeregnskabet udviser 1. aug. 94, at det hele har kostet 24.999,98 mark. Godt klaret! Nu kunne det første driftsregnskab begynde d. 3. aug. med en kassebeholdning på 2 pf.

Af en opgørelse foretaget d. 23. aug. fremgår, at der til den dag er solgt smør til Autzen i Haderslev: 1918 pund for 1918 mk. til andels-haverne: 247 pund, detailsalg: 104 pd. for 99,20 mk. mælk og fløde for 21,65 mk.

Nu var så Løjt Andelsmejeri i gang efter en god indsats af bestyrelse og håndværkere. De her fremdragne træk, hentet fra gamle protokoller og regnskaber, viser den nulevende slægt, hvordan både store og små landbrugere ved gensidig tillid og respekt for hinandens anskuelse kunne samles under eet for at gennemføre en stor ændring i landbrugets driftsmåde.

At bestyrelsen kunne hjælpe en betrængt husmand, fremgår af følgende: Den 14. oktober behandlede et andragende fra J. H. Schmidt, Genner, om hjælp til køb af et par heste. Dette blev vedtaget, dog skulle bestyrelsen være med ved købet. Den 18. okt. købtes 2 heste til Schmidt for henholdsvis 200 mk og 180 mk. Køberen skulle forrente beløbet med $4\frac{1}{2}$ procent og afdrage 10 mk månedligt samt lade hestene forsikre for 380 mark.

Smørkørsel til Åbenrå blev udlejet til slagter Wortmann for 134 mark for resten af året 1894, dog var der visse betingelser: det skulle køres i en fjedervogn, afhentes en gang om ugen, inden mælkekuskene kom og skulle være hos køberen L. Hansen, inden klokken 9.

Til slut skal gengives en beretning fra »Hejmdal« december 1894:

»Løjt Mejeriinteressenter afholdt den 19. Efterm. Kl. 2 en ekstraordinær Generalforsamling i den Tyske Kro i Løjt. Først fremlagdes Regnskabet over Mejerianlægget i revideret Stand.

Bygningen med Byggeplads havde kostet 11.000 Mark. Det af Jepsen leverede Mejeriinventar ialt 10.515 Mk. Andet Inventar, en 116 Fod dyb Boring osv. 3.675 Mk., ialt 25.190 Mark.

Der bevilgedes Bestyrelsen en aarlig Løn af 300 Mk. for Fremtiden, deraf skulle Bestyrelsesmedlemmerne og Revisorerne, ialt 6 Personer have hver 12 Mk. – Formanden, der tillige er Regnskabsfører resten: 228 Mark. – Fra i Ar indtil 31. Dec. 1894 bevilgedes Formanden 220 Mk., de øvrige hver 6 Mk., foruden de allerede modtagne 2 Mk. for hver Dag for Tilsyn med Byggearbejdet. Indretning af et Badekammer på Mejeriet afsloges med 37 Stemmer mod 8.

Sluttelig vedtoges med 24 St. mod 18 ikke at skumme på Mejeriet 1. Jule, Paaske- og Pinsedag, Langfredag og store Bededag.

Mejeriet begyndte med 236 Køer og har nu 284 Køer indtegnet, men en del holder flere, så der er antagelig over 300 Køer.

Et Rygte om, at der fra Løjt Mejeri skulle sælges overgemt smør andetsteds fra, har ikke stadfæstet sig.«

Til sidst vil jeg tillade mig at gengive nogle optegnelser, som min far, Falle Lildholdt, har skrevet i sin lommebog, da han var blevet formand for mejeribestyrelsen. Jeg mener, disse notitser giver et morsomt indblik i arbejdet for det nye mejeri:

27. febr. 1894: Brink og Schlüter trækker sig tilbage. Ny bestyrelse, mejeriet skal bygges.

1. marts: Jeg fra Jes Høj, Boesgaard, Klosteret, Nørregade til Bodum for at tegne køer, ialt nu 197 køer.
4. marts: Bestyrelsen besøger Stubbæk og Bolderslev mejerier. Godt indrettet, men alt for dyrt og stort.
5. marts: I Genner for at ordne kørsel m.m.
6. marts: Kl. 4 møde i den danske kro. Jacobsen Holmbo givet overslag på maskiner 7012 mk.
7. marts: Form. i den Danske Kro, Jepsen & Sohn, Flensborg, givet overslag på maskiner for 7000 mk.
8. marts: Jes Brink meddeler, at han nok vil sælge byggepladsen for 600 mark.
11. marts: Brinks søn her og meddelt mig at komme til opmåling af byggepladsen på onsdag.
12. marts: J. Holdt og jeg i Boklund og set kontrolapparat. Kørsel til Slesvig 5,30 mk, bøf og 2 øl 1,55 mk, 2 kaffe med brød 40 pf.

Felle H. Lildholdt. Foto 1885.

14. marts: Landmåleren været. Jeg bestilt Johs. Roth til at grave brønd for 8 mk for de første 6 alen og 10 mk for de næste 6 alen; den skal være 3 alen indvendig vidde.
15. marts: Jeg og B. Hohlmann i Åbenrå, hævet 700 mk., betalt Brink 600 mk., betalt 2 mk. til stempel til Jacobsen.
21. marts: Ved brønden nu 6 alen eller intet.
22. marts: Skrevet løbesedler om generalforsamling.
27. marts: Generalforsamling i den Tyske Kro. A. Black og H. Schmidt skal underskrive revers.
28. marts: I Åbenrå med murermesteren, lavet akkord for 1850 mark + skorstenen for 14,50 mk. pr. m fra soklen på huset. Skorstenen skal være 15m høj.
1. april: Været på byggepladsen, sat bygningerne af. Roth fået 50 mk. for brønden. Været ved smeden, talt om 4 vogne, 2 à 9 alen

- og 2 à 7 alen. Lavet situationsplan og ansøgning om byggetilladelse.
2. april: Været hos amtsforstanderen om byggetilladelse, fik den. Afgift 1 mk.
  3. april: Jeg har kørt 6 læs sten, de skal være på pladsen d. 5.
  4. april: Givet ordre til kørsel af sten. Bestyrelsen fører tilsyn med byggearbejdet: Clausen d. 6., Hohlmann d. 7., Holdt d. 9., Folmer d. 10., jeg den 11. og så fremdeles.
  6. april: Stenhugger Jacobsen fået 20,30 mk. for at slå sten.
  7. april: Med situationsplanen på landrådsamtet, færdig om 14 dage, stempel 3 mk.
  9. april: Akkord med Bjerring, 4,75 mk. pr. m for fliser.
  14. april: Jeg betalt bygmesteren 150 mk., været ved stenhugger Jacobsen om trappesten.
  15. april: Roth fået 16,50 mk.
  16. april: Ordret J. Elberg og L. Elberg til at køre hver 4 læs sten til mejeriet.
  17. april: Været ved Chr. Paulsen om bødkerarbejdet, 2 mark pr. drittel.
  18. april: Ved Daus efterfl. hentet 1 luftventil til 1,80 mk., 6 gitre à 1,50 mk., 2 vinduer 8 mk.
  21. april: Kedelanlæg kommet og dampmaskine.
  24. april: Rejsegilde. Kroejer Lohmann for beværtning 43 mk. Musik 1 mk.
  25. april: Ved H. Schmidt om forsikring af mejeriet.
    4. maj: Vandbeholder kommet, 2000 liter.
    5. maj: Husk følgende til næste bestyrelsesmøde: Maling af loft, nr. på spandene, statutter drøftes, lynafledere?
    7. maj: Taget mål af solbænke.
    9. maj: Bestyrelsen vedtaget følgende: Nr. på spandene, lynafleder købes hos Kurtzweil, Loftstrappe i køkken, bestilt smørdritlet. Snakket om kulkøb. Af statutter bestilles 100 eksemplarer.
  25. maj: Bestilt 3 vogne til at hente materialer i Åbenrå.
    2. juni: Husk: Spildemælk sælges. Kulkørsel, Smørkørsel.
    4. juni: Min dag ved mejeriet.

5. juni: Fr. Clausen ved mejeriet.
6. juni: Jac. Holdt ved mejeriet.
7. juni: B. Hohlmann ved mejeriet.
8. juni: Fr. Folmer ved mejeriet.
20. juni: Ved mejeriet, leder efter grundvand.
11. juli: Mangler 60 fliser, sendt bud efter dem hos Bjerring.
12. juli: Ordret Mumsen til at køre Kurtzweil herop.
13. juli: Sat lynafleder op.
16. juli: Lejet Kaj Bøjesen til at hente pumpen i Åbenrå for 3 mk.
18. juli: Jeg ved mejeriet, boring efter vand ikke godt gjort.
19. juli: Ordret til at køre efter 6 læs kul.
20. juli: Hentet generalinspektør Niemann i Åbenrå.
 Alt godt: Gulvene, skorstenen osv.
 Boring færdig. Pumpe isat. – Aften afregnet med boremanden,
 fået 732,52 mark.
21. juli: Om aftenen i mejeriet, afregnet med Kutzweil.
3. august: Mejeriet begynder sin virksomhed.
19. august: Bestyrelsesmøde på mejeriet. Vedtog at anskaffe en ny
 kærne samt et kærnemælksbassin med pumpe for 560 mk. hos
 Jepsen & Sohn.
2. sept.: Bestyrelsesmøde. Drøftet salg af smør til andelshaverne.
 Kontrol af mælken.
 N. Lauesen $\frac{3}{4}$ af mælken retur.
 Jens Brink skal have 20 mk. for sit forberedende arbejde.
8. Sept. Udbetalt mejeripenge første gang,
 i guld 1500 mark,
 i sølv 173,58 mark.

Hermed slutter dagbogsoptegnelserne. Det fremgår heraf, at mejeriets bestyrelse er gået til sagen med liv og sjæl og ikke har skånet sig selv for at virkeliggøre planen om Løjt andelsmejeri og få dette i en god gænge.

Hermed ender beretningen om mejeriets første år, men jeg håber ad åre at kunne fortsætte med Løjt andelsmejeris historie.

Et digt om Løjt Land

»Hejmdal« bringer d. 26. maj 1896 flg. digt af den vestjyske digter og sanger Morten Eskesen:

Morten Eskesen

Mellem Aabenraa og Stollig

Sød er Majen, sang de Gamle,
Majen med den lyse Skov,
hvor sig Fuglepar kan samle,
hvor de synger Solens Lov,
synger skjønt for Solens Skaber
over Blomstens Smil og Duft,
som sig aander ud og taber
i den lune, friske Luft.

Her i Skoven før »Valhalla«,
hvor de søde Fugle slaa,
er det fast, som Sindet alle
Paradisets Glæder saa.
Og her udenfor i Vange,
som af Frugtbarhed har Ry,
Lærken svinger sig med Sange
lavt fra Gjærde, højt i Sky.

Se, hvor himmelsk Fjorden blinker
ovre fra den søndre Bred,
neden for de høje Brinker,
Varnæs hist og Sundeved!
Ogsaa Løjtland sin »Valhalla«,
Ventesal for Helte, fik,
og til Udkigshøj for Skjalde
Stollig fik sit »Brejtdablik«.

Kvinder fra Barsmark.

En gammel vise

Vakre hustru hedte Thora,
tog sin datter udi skole,
sagde: Hør, og lær af mig!
Når engang du bliver kvinde,
da skal du det ret befinde,
at det nok skal gavne dig.

Sidst jeg var på kirkens veje,
kom en mand og hilste meget,
spurgte mig trohjertelig
alt om dine år og alder,
intet ved jeg, hvad det volder,
uden at han elsker dig.

(Her mangler muligvis et vers eller to).

Manden skal du ej fortørne,
hannem ej til ondskab føre,
altid god og ærlig vær;
thi når hønen vil for hanen gale,
konen vil for manden tale,
det vil aldrig gå i lav.

Du skal stedse hjemme blive
ej i andres huse drive,
så som sladdermoder gjør,
thi når hun går ud af stue,
larmer de, så man må grue,
og gjør alt, hvad de ej bør.

Du skal holde rent i huset,
potte, pande, fad og kruset,
bordet hvidt som elfenben.
Ovnen skal du så opskimte,
at den kan i stuen glimte,
som den var af marmorsten.

Andre klæder du ej bære
end af vadmél, selv du væved,
og af hør, du selv har kartet,
ud af broget og af randet,
derfor meget uforstandigt
om du brugte anden art.

Sidst i sengen skal du være,
dine nøgler selv du bære,
hid og did i huset gå,
se, om dørene er lukket,
og om ild og lys er slukket,
pigen du ej lide på.

Døren skal du ikke stænge
for den fattige, som trænger,
når han beder dig om brød.
Thi så vil Gud Herren gjøre,
stænge sine nådens døre
for din sjæl, når du er død.

Visen er omkr. 1940 meddelt efter hukommelsen af Hans H. Toft (1861–1947) i Barsmark. Han fortalte, at den blev sunget af fattige koner, som kom dagen efter et bryllup og fik levninger af bryllups-maden.

Om visens historie oplyses fra Dansk Folkemindesamling, at den er kendt fra skillingstryk fra slutningen af det attende århundrede. Den menes at stamme fra Norge eller Sverige.

Lidt om min tid i Løjt Kirkeby (1920-60)

Fra en smuk hedeegn nær Brande, hvor jeg i to år var enelærer i en lille privatskole, kom jeg til en anden skøn egn med levende hegn, skov og strand, til en gammel særpræget landsby, Løjt Kirkeby, med gamle, lave stråttækte huse omkring den store, smukke kirke.

Hvorfor kom jeg hertil d. 1. juli 1920?

Mit hjem lå i Askov-egnen, nær den gamle grænse ved Kongeåen. Mange sønderjyder kom på skolerne der i sognet eller til Skibelund-møderne, og mod syd så man Sønderjylland. Alt dette påvirkede mig, så jeg, da jeg blev lærerinde, fik lyst til at virke der.

Sammen med frøken Due og Folmer Hansen kom jeg til Løjt d. 1. juli 1920 og begyndte dagen efter i skolen. Der var 220 børn i 7 klasser med 5 lærerkræfter.

Vi var alle unge og havde mod på og lyst til at gå i gang med en frejdig og lærevillig børneflokk, bibringe dem kundskaber og prøve på at give dem mod til at tage fat, så de kunne blive dygtige og frie borgere i det samfund, de senere skulle være med til at bygge op. Hvor var de glade ved at synge danske sange, høre bibelhistorie, læse, skrive og regne o.m.a., alt var nyt for dem, som før havde gået i den stramme tyske skole.

Pigerne blev glade og dygtige til gymnastik og sanglege i den store, smukke sal, udstyret med 2 barrer, bomme, 2 heste, 2 bukke, tove, 2 rudestiger og senere ribber. Der kunne laves mange kunster i de redskaber.

Der var to små kanon-kakkelovne, som sjældent gav varme nok, og store petroleumslamper på væggene.

På pladsen spillede vi langbold og kurvebold med liv og lyst. De første 5–6 år havde pigerne ingen gymnastikdragter, så det var ikke

meget, de kunne lave i gymnastik. Den 17. okt. 1921 fik vi stiftet en ungdoms- og gymnastikforening, som tog sig af foredrag, gymnastik, folkedans og sanglege. Den havde omkr. 200 medlemmer i mange år. Jeg var med i ledelsen i ca. 15 år, afbrudt to gange af årskursus i København.

Jeg havde gymnastik og folkedans med de unge.

Frk. Due var mindre stærk, hun havde ikke med det at gøre. – Pigerne kom til gymnastik omkring 20–22 ialt, og de fortsatte lige til opvisningerne på Folkehjem i Sønderjydsk Idrætsforening, som jeg var med til at lede de første år. Vi havde megen fornøjelse af at være sammen.

Da realeksamen begyndte i 1923, måtte Folmer Hansen og jeg flytte ud af skolen. Det var svært at finde en lille lejlighed, men det lykkedes dog. Jeg kom til at bo i Nørregade hos Chr. Asmussen, i en aftægtsbolig. De var meget flinke og venlige mennesker. Senere flyttede jeg nærmere skolen og kom i 1930 til at bo i det hus, jeg nu har på Kirkepladsen.

Mange husker vist endnu, når vi gik på skovtur til stranden eller kørte i hestevogne, smukt pyntede med grønt og flag. Og skoleudflugterne til Jelling, Ribe, Odense og flere steder, morsomme ture! Københavnerrejserne, tænk, at vi skulle sove i Nyboder skoles gymnastiksal på madrasser med tæpper, hvor var det spændende! Alt det, man oplevede! Zoologisk Have, Carlsberg eller Tuborg-bryggerierne o.fl. virksomheder, Frederiksborg Slot, Kullen, Cirkus og Tivoli med rutsjebanen og alt det andet morsomme, for så til sidst at slutte med alle tiders fyrværkeri.

Senere boede vi på »Fregatten Jylland«, en stor oplevelse at høre vandet skvulpe om os i mørket, og regnvandet, der dryppede ned til os i køjerne!

Nu bor man bedre på Strandvejen i »Provinsboernes Feriehjem«. Rejserne med alle oplevelserne glemmes sent. Børnene opførte sig altid alle særdeles godt på disse rejser; glade og trætte kom vi hjem, men rige på mange oplevelser.

Hejls lejrskole var rammen om mange gode, rige oplevelser, dejlige var cykelturene hen og hjem. Nu kører de jo i rutebiler, det er nemmere.

Og med glæde mindes vi de første år med juletræ i salen til juleafslutningen og senere »Komedierne«, der opførtes i salen på en hjemmelavet forhøjning! Hvor var det fornøjeligt; man øvede flittigt, skaffede dragter eller syede dem selv.

I 1931 flyttede man alt ungdomsarbejdet fra skolen til det nye forsamlingshus. Foredrag, gymnastik og sanglege fortsatte, og det var stadig interessant for mig at være med i ungdomsarbejdet. I skolen havde vi i salen haft folkedans, som jeg ledede, musikken blev leveret af unge dygtige spillemænd. Der var mange par, det var rigtig noget, de unge kunne fornøje sig med.

Senere blev der oprettet en idrætsforening, og det kneb med samarbejdet, så der kom knap så mange unge i ungdomsforeningen.

Det unge Grænseværn var jeg tillidsmand for sammen med flere unge i sognet. Vi var med til det store folkemøde på Folkehjem og senere til Kaj Munks oplæsning af sit skuespil »Niels Ebbesen«, det blev forbudt og konfiskeret af tyskerne. Ja, den mørke tid kom over Danmark 9. april 1940. Hvordan skulle det gå? Trods al mørklægning og al krig og elendighed omkring os søgte vi at gøre vort daglige arbejde på bedste måde og mødtes for at styrkes i sammenholdet i de venlige, gæstfrie Løjt-hjem. Tænk, husmødrene samledes endda i al den tid under min ledelse til gymnastik en eftermiddag om ugen. Jeg var meget glad for de timer.

Bomberne faldt på Løjt Land nogle gange. Jeg har en splint af en bombe, der faldt i Skovby i 1944 og et stykke metal fra Bodumvejen fra en bombing af en militærvogn, da miraklet var sket den 4. maj 1945, hvor Danmark blev et frit land igen.

Vi husker det år, da skoleinspektør Hansen tog afsked, det var i 1950. Jeg fandt blandt papirer fra hans sidste tid sangen »Fra Vestermarks lette og karrige jord«, som siden er blevet optrykt. Til julefesten i 1950 blev den sunget så smukt af en af mine piger, at folk klappede og glædede sig over den. Den blev trykt og sat i højskole-sangbogen, og den er nu vor »Løjtsang«. Den er et smukt minde om vor vennessele, dygtige og afholdte gamle skoleinspektør Hansen.

Vi har oplevet mangt og meget i alle disse år. Jeg har nu fortalt en hel del udover min skolegerning, som selvfølgelig optog mig aller-

mest. Jeg havde altid mange børn i min klasse, vi havde det oftest fornøjeligt, og børnene var venlige og glade. Jeg syntes, jeg nåede længst med venlighed og ved at vise dem tiltro. Børnene møder alle med et åbent sind, så må man se at få noget godt ud af det. Mon det lykkedes for mig?

I 1959 søgte jeg og fik min afsked fra skolen. Gid den ungdom, som har oplevet Løjt sammen med mig må som jeg kunne sige tak for mange gode stunder i Løjt Kirkeby skole!

Af Løjt sogns gårdhistorie

Enhver gård har sin historie; enkeltes kender vi tildels tilbage til 1500 tallet; andre er af nyere oprindelse, men alle er der noget at fortælle om.

Vi vil her prøve at berette noget af gårdenes historie, og vi vil begynde med Kirkebys gårde. Byens gårde nævnes i de gamle kilder så godt som altid i en bestemt rækkefølge; de begynder med Fasbro, derefter Skadesgård, Elbjerg og Hellet, altså kirkebyens østre »hale«, hvor jo gårdene ligger så ensomt, at de kunne antages at være udflyttergårde fra en senere tid. De har imidlertid ligget på deres plads siden middelalderen.

Nørregadens fortsættelse østpå, fra Kirkebys tætbebyggede del til Barsmarks begyndelse ved Bulbroen, har jo for et par år siden fået navnet »Barsmark Bygade«, et fuldstændig misvisende navn, eftersom disse gårde aldeles ikke ligger i Barsmark, men i Kirkeby. Der er blevet protesteret imod denne benævnelse, men forgæves; Åbenrå kommune holder fast ved det ravgale navn. Det var foreslået, at strækningen fra Højgades Forte til Bulbroen skulle kaldes »Smedebjergvej«, men det blev afvist.

Vi må gå ud fra, at alle de gårdpar, der har fælles navn, oprindeligt har været een gård, der siden er delt; altså fra først af: 1 Fasbro, 1 Skadesgård, 1 Elbjerg og 1 Hellet. Gårdene er sandsynligvis delt i 1500'erne. Ved året 1600 er der to gårde om hvert navn.

Kirkebys østligste gårde bærer som bekendt navnet Fasbro. Dette navn nævnes i 1601 i formen »Farsbro«; det betyder måske »fast bro« og betegner muligvis en fast stenbro i modsætning til Bulbroen, der må have været bygget af bulplanker.

Ø. Fasbro. Foto 1932.

De to gårde Fasbro lå tæt ved siden af hinanden indtil året 1856, da den ene af dem, Kirkebys østligste gård, af den daværende ejer blev flyttet ca. 800m mod nord og genopbygget der, hvor den nu ligger. Den første ejer, som vi kender navn på, er *Nis Truelsen*, der har gården i 1523. Hans oldebarn *Nis Madsen Broe*, der sikkert bar efternavnet Broe efter gården, kunne ikke klare de svære skatterestancer efter Svenskekrigen, men måtte opgive gården. Den var da på $1\frac{1}{2}$ otting »bondejord«, d.v.s. selvejejord, men blev nu gjort til fæstejord.

Efter ham fulgte *Peter Thielsen*, der fæstede gården i 1692. Slægten Thielsen havde den i tre slægtled, indtil omkr. 1780; og efter at der havde været et par andre ejere, solgtes gården til *Hans Fallesen Lildholdt*, der kom hertil fra Tørning og var gift med Anne Margr. Michaelsen fra Ladegaard i Hammelev sogn. Da han ville udflytte gården, betingede han sig, at murerne og tømrerne ikke måtte drikke brændevin under byggearbejdet, og det måtte mesteren gå ind på, skønt det var et særsyn på den tid. Hans Fallesen Lildholdt var myndig og meget egenrådig, alt skulle helst gå som før; selv efter at

sønnen Falle havde overtaget gården, ville den gamle helst blive ved at bestemme.

I 1888 overtog hans eneste søn *Falle Hansen Lildholdt* (1858–1926) gården. Han havde efter sin konfirmation gået på Brødre-mighedens skole i Christiansfeld for at lære tysk og i tre år aftjent sin værnepligt i Berlin. Derefter var han på dansk højskole og fik der en åndelig påvirkning, der kom til at præge ham hele livet. Han giftede sig med en kusine, datter af gdm. Falle Fallesen i Nustrup, som døde ung. Hans anden hustru var Kjesten Marie Jensen, datter af den kendte Mads Jensen i Jegerup, der var stærkt grebet af det grundtvigske livssyn og var en foregangsmand på landbrugets område. Falle Lildholdts anden kone døde 42 år gammel i 1912 fra tolv børn.

Falle Lildholdts fremragende evner gav ham en fremskudt plads i det offentlige liv. Han forstod ved selvstudium at sætte sig ind i de sager, han fik med at gøre. Især dygtiggjorde han sig i den tyske kommunale lovgivning; og de kundskaber, han her havde skaffet sig, kom både ham selv og andre, der søgte råd hos ham, til gode. Flere år var han medlem af Løjt Kirkeby kommuneråd og Åbenrå kredsraad; efter Genforeningen blev han sognerådsformand og medlem af amtsrådet.

Han var en førerskikkelse inden for danskheden i Løjt sogn. Han sad i Vælgerforeningens tilsynsråd og var derved med til at træffe afgørende beslutninger før afstemningen. Desuden var han medlem af Skoleforeningens tilsynsråd og tillidsmand for Sprogforeningen. Som påskønnelse for hans nationale indsats blev han efter genforeningen udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Ved Falle Lildholts jordefærd udtalte degn Todsén: »Han var en ægte type af den gamle nordslesvigske bondeæt, høj af vækst, djærv af sind og tankesæt, ædel af karakter, støt og bestemt af væsen, en hader af uret, en rettens forsvarer og frem for alt pålidelig i ord og gerning.«

1905 havde Falle Lildholdt bygget en mølle (vindrose) ved gården, som skulle fremstille strøm til denne. Fra 1909 forsynede den tillige naboerne Jes Madsen og Peter Elberg i Elbjerg samt Hans Fallesen i Fasbro med strøm. Prisen var 55 pf. pr kw for lys og 30 pf. pr kw

Foto af Vestre Fasbro

for kraft. Møllen stod, indtil gårdene omkr. 1925 fik strøm fra højspændingsværket.

Den vestre Fasbro, altså i ny tid Peter Fallesens gård, ejedes i 1600 og 1700'erne gennem fem slægtled af slægten Krag, og da den sidste *Nis Krag* døde barnløs i 1803, gik gården i arv til Peter Lorenzen i Elsholm. Han solgte i 1807 Fasbro til en godsejersøn fra Aventoft sogn. Han hed *Friedrich Julius Seifert von der Merve*, og hans mor var Maria Feddersen, datter af købmand Martin Feddersen i Flensborg og Adelheit født Iversen-Loyt. Han var således dattersøn af borgmester Hans Iversen-Loyt i Flensborg og oldebarn af andenpræsten Iver Johansen (1674–1707) i Løjt. Friedr. J. v. der Merve lærte landbrug hos sin morbror Hans Feddersen i Løjt Kloster og blev i 1808 gift med Bodil Iversen, en skipperdatter fra Kirkeby. Imidlertid døde han allerede i 1810, kun 29 år gammel.

Vestre Fasbro solgtes derefter til *Lorenz Hinrichsen*, som var søn af en »jyllandskarl« fra Fredericia-egnen og var bror til Christen Hinrichsen, der i 1831 byggede Nygård. Da Lorenz Hinrichsens eneste søn døde, kun 18 år gammel, solgte han i 1831 gården til *Hans*

Ø. Skadegård foto 1935

Chr. Autzen fra Blans og byggede det aftægtshus, som ligger ved gården endnu. Fire år efter, i 1835, fandt han sin død ved, at han, som det står i kirkebøgerne, »faldt ned fra det øverste af sit Hus og døde den tredie Dag.«

De følgende to ejere af gården døde begge uden børn, og i 1875 solgtes den til *Hans Fallesen* fra Rudbæk i Vedsted sogn, der dog tilhørte en gammel slægt, der gennem mange led havde været sognefogeder i Genner. Hans Fallesen blev gift med *Theora Elberg* fra nabogården Elbjerg. Deres søn var *Peter Fallesen*, der jo huskes af de fleste af os.

Vi når så til næste gårdpar, *Skadesgård*. Dette navn kaldes gårdene ved i 1727. Gårdenes ejere kendes tilbage til før 1600; men i 1660 blev gårdene afbrændt af svenskerne, og i hvert fald familien på den østre gård var uddød. Omkr. 1665 melder amtsregnskaberne, at *Lorenz Krag* har overtaget Hans Nissens øde og afbrændte gård. Han har måske været fra nabogården Fasbro. Hans datter Ann blev i 1699 gift med *Peter Jessen Ebsen*, og Ebsen-slægten ejede denne gård i næsten 200 år.

Den sidste af slægten, Hans Petersen Ebsen, var ugift, og han byttede i 1869 gård med Jes Vogt fra den vestre gård i Løjt Kloster. Jes Vogt solgte i 1872 Skadesgård til skibskaptajn *Lorenz Lauritzen* og overtog dennes hus på Kirkeby Nørretoft. Lor. Lauritzens far var født i Føvling ved Foldingbro, og hans mor var fra Hammelev. Lorenz Lauritzen blev 1858 gift med *Cecilie Lildholdt*, en søster til Hans Fallesen Lildholdt, der kort før havde købt den ene Fasbro. Deres søn var *Lorenz Peter Lauritzen*, som døde 1941. Gården solgtes 1939 til *Arne Andersen*, der i 1952 købte Lammesbjerg og nedlagde Østre Skadesgård.

Den vestre Skadesgård ejedes i 1634 af Lorenz Jepsen Skade, så denne slægt har uden tvivl givet navn til begge gårde. Efter Svenskekrigen nævnes også denne gård i 1661 som øde.

Vestre Skadesgård blev i 1829 solgt til *Marcus Andresen* fra Iller i Broager sogn. Hans datter blev i 1853 gift med Paul Ottsen fra en nu nedlagt gård i Elbjerg, og han byggede 1857 ejendommen »Bøgeseig« på jord fra Skadesgård. Denne Paul Ottsen sejlede som kaptajn. Han

Indkørselsport med anker. Ø. Elbjerg

døde 1867 ombord på skibet »Emilie« af København og blev begravet i Manila.

Marcus Andresens sønnesøn *Jørgen Andresen* solgte omkr. 1900 gården og byggede den såkaldte Barsmark Stationskro på Smedebjerget. Siden solgte han kroen og blev vognmand i Haderslev.

Vestre Skadesgård blev udstykket i 1904.

Så kommer vi til *Elbjerg*. Dette gårdsnavn er jo stadig letforståeligt. I 1505 nævnes en ejer »*Jep Iversen tho Ellebergh*«, der var sandemand. Elbjerg var oprindeligt, d.v.s. indtil omkr. 1580, een meget stor gård. Omkring dette år er gården blevet delt første gang, vistnok mellem to brødre.

I 1616 ejedes den østre Elbjerg af *Jep Paulsen Elbjerg*. Han var muligvis broder til Mads Paulsen på Fladsten, der kaldte sig »Elberichensis«, og til Marquard Paulsen på Blåsholm.

Efter delingen i slutningen af 16. århundrede har begge gårde stadig været meget store, nemlig på 3½ otting bondejord hver. I slutningen af 1600'erne blev så atter den vestre halvgård delt, og der lå i de næste 150 år tre gårde i Elbjerg, meget nær sammen, og den østre dobbelt så stor, som de to andre.

Vi vil først se på den østre store gård: Fra året 1616 foreligger en klage fra ejeren af denne gård, Jep Paulsen, sendt til selve hertugen på Gottorp: »Min Fædrenegaard har for flere Aar siden udgjort eet Bol sammen med min Nabo Jes Elbergs Gaard, men er før min Tid blevet delt mellem min salig Far og salige Jes Elberg, saaledes at hver af dem skulde have og bruge lige meget deraf. Vi har da ogsaa i Sal. Jes Elbergs Levetid enedes godt derom, og enhver har passet sin Part. – Men efter hans Død stiller nu hans Efterladte sig på mange Maader saa uretfærdigt imod mig stakkels gamle Mand, at jeg hverken kan grave Grøfter eller hugge Buskværk paa min egen Jord. Dette vil sandsynligvis efter min dødelige Bortgang, som vel ikke kan være fjern, føre til Avind, Kiv og Selvtægt mellem de unge Arvinger paa begge Sider.

For saa vidt muligt at forebygge sligt er det nu min underdanige og ydmyge Bøn, at Deres fyrstelige Naade allernaadigst vil paalægge Amtsskriveren og Herredsfogeden i Rise Herred at tilkalde gode og

uhildede Mænd, som kan undersøge vort Mellemværende og al den Jord, som fra Arild Tid har hørt til vore Gaarde, for at alt, hvad der maatte skønnes urigtigt, kan blive fordelt saaledes, at der maa raade naboventlig Fred og Enighed mellem vore Efterkommere, og at Kiv og Vrangvilje maa kunde undgaas.«

Hvornår denne Jep Paulsen er død, og hvem der i de følgende tyve år har haft hans gård i Elbjerg, ved vi ikke med sikkerhed. Efter Tredivårskrigen har vi *Mads Elberg*, vistnok på samme gård. Han har lidt større tab end nogen anden i hele sognet, bortset fra præstegården, der blev helt lagt i aske. Men 1639 møder os et helt andet navn: *Peter Martensen*, hvis efterslægt ejer gården den dag i dag. Denne P. Martensen kunne efter navnet at dømme være søn af Marten Petersen på Stolliggård; om hans kone har været fra Elbjerg, ved vi ikke. Altså ved vi heller ikke, om den nuværende slægt har rødder på gården længere tilbage end til 1639.

I et bøderegister nævnes i 1673, at der 3. påskedag har fundet et slagsmål sted mellem nogle unge mennesker i Peter Martensens hus. Da P. Martensen ikke selv har anmeldt dette, og da han nægter at røbe, hvem der var ophavsmanden, må han betale 24 skilling i bøde.

1677 har hans søn *Marten Petersen Elberg* gården; en tingbog fortæller, at han var gift med en søster til Las Skade på nabogården.

1709 møder vi et nyt slægtled: *Peter Martensen Elberg*, der var sandemand og som i 1728 regnes til de velstående undersåtter. Han var gift med Tyre Lauesdatter fra Drengesgård. Med hende kom det ældgamle kvindenavn Tyre ind i slægten, hvor det holdt sig i 150 år, indtil det i 1800'erne blev moderniseret til Theora, og i denne form lever det videre.

1743 ansøger Peter Martensen Elberg om at få sin søn fritaget fra militstjenesten. Som grund angiver han, at han er over 60 år og plaget af forskellige svagheder. Desuden lider hans datter under daglige anfald af epilepsi, hvorfor der til stadighed må være nogen hos hende.

Til denne oplysning vidste Hans H. Toft følgende at fortælle: Ved Peter Martensens og Tyres bryllup stod der i kirkens våbenhus en gammel kone, som man mistænkte for at være en heks. Idet bruden gik forbi hende, rørte hun ved brudekjolen, og dette, troede man, var

årsag til, at ægteparrets børn fik krampe. Hvor mange børn, de har haft, ved vi ikke, da de er født, før vor kirkebog begynder; en søn Marten nævnes i 1742, men må være død ung; det eneste barn, der overlevede moderen, var datteren Mette, der blev gift med Peter Smed i Drengesgård.

Omkring 1750 blev gården overtaget af en søstersøn til P. Martensen: *Jep Jessen fra Blåsholm*, der tog efternavnet Elberg. Han var gift med sin kusines datter fra Drengesgård, der også bar navnet Tyre. Jep Jessen Elberg og Tyre havde 11 børn. Dem kan vi ikke alle omtale, kun et par vil vi nævne:

Tre sønner for til søs, og de to omkom begge i året 1803, Laue druknede i Vesterhavet, og Jep døde på Guineakysten. En af Jep Elbergs sønner, Hans Elberg, læste til skolelærer på Jonstrup seminar ved København, og tog lærereksamen 1798. Han blev i 1803 degn i Blidstrup i Nordsjælland og blev gift med Anne Marie Lindberg fra Grenå. Men døden afbrød tidligt hans gerning. Han får i Blidstrup kirkebog følgende smukke vidnesbyrd: »6. Marts 1811 begravedes Skolelærer Hans Elberg, gammel 35 Aar. Han var oprigtig som Nathanael, uforlignelig i Omgang med alle og virksom i sit Embede, men døde for tidligt fra en ung Hustru og 4 smaa Børn«.

Af hans fire børn er i hvert fald det ene, den 7 årige søn Jeppe Peder Elberg, kommet til hans faders fødegård og blev konfirmeret i Løjt 1820.

Af de andre børn var datteren Theora senere bosiddende i Åbenrå og døde der ugift i 1881. Sønnen Nis Lauritz Elberg var ligeledes bosat i Åbenrå, hvor han var kaptajn og 1845 lod bygge et skib, »Louise«. Senere flyttede han til København, hvor han døde barnløs i 1885. Sønnen Hans Elberg blev kolonibestyrer i Grønland, men døde i København, hvor han har efterslægt.

Jep Marcorsen Holm fra Blåsholm havde ved sit giftermål med Tyre, Jep Jessens Elbergs datter, i 1802 overtaget Elbjerg. Han for i sine yngre dage til søs og blev kaptajn, og fra hans tid stammer sandsynligvis skibsankeret over gårdens indkørselsport. Jep Holm og Tyre havde ingen børn, men Tyres brodersøn, degnesønnen fra Blidstrup, Jeppe Peder Elberg, var blevet adopteret som deres søn.

Fra Jep Holms sidste tid, fra det bevægede år 1848, stammer nogle dagbogsoptegnelser, der er bevaret endnu. Vi tager et lille uddrag med:

D. 30. Marts kom et dansk Orlogsskib til Aabenraa.

D. 31. kom danske Krigsfolk, ridende som gaaende til Aabenraa.

D. 6. April fik vi første Sjællands Artilleri Batteri.

D. 7. drog de alle bort.

D. 8. om Morgenen kl. 4 til den 10. om Eftermiddagen kl. 7 var vi i Redskyld til Flensborg.

D. 14. April blev et Drengbarn født her paa Gaarden, som med Tiden, om det er Guds Vilie, skal være næste Arving til samme.

Just den Dag kom den danske Konge til Aabenraa.

D. 28 April havde vi Barnedaab her paa Gaarden. Drengen blev kaldt Jeppe Marcorsen Elberg. Samme Dag fik vi 18 Mand prøjsisk Fodfolk

D. 30. fik vi 12 Mand prøjsiske Tropper.

Det var det sidste, den 75 aarige Jep Holm naaede at optegne. Den næste Indførelse er gjort den 10. Maj af hans Brodersøn *Jeppe Peder Elberg*, som havde overtaget Gaarden: D. 10. Maj hensov i Herren efter 7 Dages tiltagende Svaghed salige Jep Marcorsen Holm i Elberg.

Jeppe Elberg blev 1847 gift med Maren Toft fra Kirkeby Nørregade, »den elegante, sortklædte Kirkegængerske«, som Pastor v. Posselt skriver. Her skal medtages et uddrag af et Brev, som Lærer Sørensen i Kirkeby 1856 skrev til sine Forældre i Hvidding, da det giver et godt Billede af en Fest i Elbjerg i dette Aar:

»Løverdag Eftermiddag den 11. Oktober var jeg i Elbjerg til Barnedaab eller Barselgilde hos Jep Elbergs. Det var det bedste Barselgilde, jeg har været med til her i Løjt; men de to Gaarde i Elbjerg ere vist ogsaa de bedste i Sognet.

Der var heller ikke mange med, men naturligvis ikke saa faa flere end hos Degn Mørchs. Først fik vi Viin, da vi kom, derefter, da Barnedaaben var endt, fik vi Kaffe med mange slags fiint Hvedebrød til.

Da derpaa en Tid var gaaet med Snakken og Spadseren, fik vi Theevand med Kage og Smørrebrød til, alt fiint. –

Derefter gik atter en Tid med Snakken, og saa kom endelig det sidste

og bedste, nemlig tre Slags Steeg, Oksesteeg, Lammesteeg og Andesteeg, – og Krandskage, – alt med dygtig Viin til, to Slags: Rødviin og Gammelviin.

Ved Bordet gik det muntert til, og ved sidstnævnte Spisen og Drikken blev der holdt mange Skaaltaler, som Jep Elbergs Broder, en Capitain Elberg fra Aabenraa, næsten alene opvartede med.

Denne Spisen og Drikken, som afvekslede med Skaaltaler, stod vel paa i et Par Timer, og derefter drog enhver hjem til sit.

Gildet begyndte omtrent Klokken 2 og endte omtrent Klokken 10. – Nævnte Dag er den muntreste, jeg har haft siden Sommerferien«.

Den lille datter, hvis dåb blev fejret i 1856, fik navnet Cathrine. Hun levede kun i 2½ år, i 1859 blev både hun og en 9 årig broder i een uge revet bort af skarlagensfeber.

Gården gik siden i arv til sønnen *Jep Marcorsen Elberg*, hvis hustru var fra Møllergård. De havde ingen børn, og en ugift bror, kaptajn Peter Jepsen Elberg († 1910) overtog gården. Efter ham arvede hans søstersøn *Jep Fallesen*, søn af Hans Fallesen på Fasbro og Theora f. Elberg, gården, som nu ejes af hans søn.

Gårdens stuehus bærer årstallet 1854, men er vist tildels ældre. Det havde en tilbygning mod nord, et såkaldt korshus, der allerede nævnes 1704, men det er vistnok fjernet i nyere tid. I denne udbygning stod den smukke gamle aftægtsstue »Oldemors dørn«, der nu står på Åbenrå museum. Den solgtes i 1926 til museet på Koldinghus, men solgtes derfra atter til Åbenrå i 1956. Den stammer vistnok fra omkr. 1790.

Som nævnt blev den vestre halvgård i Elbjerg senere delt, det skete omkr. 1670, og der var i over 160 år tre gårde af navnet Elbjerg, der lå meget nær sammen.

Den midterste gård ejedes i 1672 af Laue Knudsen Elberg. I næsten 100 år havde denne slægt gården, denne ejedes 1748 af et oldebarn af Laue Knudsen, Jes Jørgensen Elberg, født omkr. 1727. Han var vistnok gift med to søstre fra Tosthøj, Ann Marcorsdatter og senere Maren Marcorsdatter. Omkr. 1768 er han flyttet til Lammesbjerg, hvor hans efterslægt fortsætter til 1952.

På Lammesbjerg er i den vestre ladegavl indsat en stor og smuk

ligsten over 3 småpiger, døde i een måned af 1758, efter sigende var det koppesygen, der bortrev dem. De er døde på Mellemste Elbjerg, men da deres slægt siden boede på Lammesbjerg, er deres gravsten kommet til denne gård.

Gården i Elbjerg blev i 1768 solgt til *Hans Hansen Ottsen* fra Ottesgård, hvis søn var Paul Ottsen, der 1815 blev gift med en degnedatter fra Vedsted; deres oldebarn er Matthæus Ottsen på Bøgesig.

1836 solgtes den midterste gård i Elbjerg til *Asmus Hinrich Jochimsen*, »Verwalter im Dienste der Gräfin Danneskiold auf Møen«, som der står i kontrakten, altså han har forinden haft tjeneste hos en grevinde Danneskjold på Møn. Han var imidlertid hjemmehørende i omegnen, idet han var søn af gdm. Asmus Jochimsen i Ustrup, Vedsted sogn. Han købte gården i Elbjerg for 2510 rigsdaler; men allerede to år efter solgte han den for 2800 rdlr. kontant til sin nabo Hans Jessen Elberg på den vestre gård og Hans Elberg på Lammesbjerg, der købte gården i fællesskab. Gårdens jorder, ca. 40 tdr. land, deltes ligeligt mellem køberne, dog forbeholdt Hans Elberg på Lammesbjerg sig ret til at anlægge en vej over den købte gårds gårdsplads. Også af bygningerne fik hver af køberne halvparten, dog er Lammesbjergmandens del sandsynligvis blevet overdraget til Hans Jessen Elberg på den vestre gård.

Om disse to vestlige gårde i Elbjerg har Hans H. Toft fortalt: De to vestre gårde i Elbjerg havde oprindeligt stuehusene sammenbyggede. Hvor nu Elbjerg Forte går, lå fordum sædehuset af den mellemste gård, så der kun var en smal slippe mellem denne og den østre gård. – Den mellemste gård blev nedbrudt efter salget i 1838, dog skal de to østre fag af den vestre gårds stuehus være fra den midterste gård.

Den vestre af de Elbjerg gårde kender vi ejernes navne på tilbage til 1600, men vi ved ikke, om de er i slægt med de senere ejere. I 1715 ejedes gården af Jes Christensen Elberg, hvis datter Ellen omkr. 1740 blev gift med Hans Jessen fra Rise, der også snart fik efternavnet Elberg. Hans Jessen og hans efterslægt fik desuden tilnavnet »Hollænder«. Kirkebogen skriver 1798 »vulgo Hollænder«, altså »almindeligt kaldt Hollænder«, men også senere slægtled bar i daglig tale dette tilnavn. Familien betragtede tilsidst dette navn som et skældsord; men

det har sin naturlige forklaring, som der aldeles ikke er noget nedsættende i: Hans Jessen fra Rise var inden sit giftermål med Ellen Elberg mejerist på Høgebjerg, og en mejerist blev i gammel tid kaldt en hollænder. Dette navn blev altså hængende ved hans slægt i halvandet hundrede år, indtil man intet vidste om dets oprindelse.

Omkring 1900 solgte den sidste Jes Hansen Elberg, som var barnløs, gården til Jes Madsen fra Brunde, hvis søn Marcus solgte den omkr. 1960.

De to gårde *Hellet* ligger ret ensomt et par hundrede meter øst for Nørregadens samlede bebyggelse. Navnet *Hellet* kan muligvis være et minde om en fordums hedensk helligdom; det kan betyde »hellig ved«, altså hellig skov. Navnet *Hellet* forekommer flere steder i Sønderjylland; mest kendt er landsbynavnet *Helved* på Als, der nok er af samme oprindelse, desuden er der nogle gårde i Ø. Lindet sogn af dette navn. I nærheden af *Hellet* ligger *Smedebjerget*, hvor ifølge sagnet *Løjt kirke* fra først af skulle have været bygget, dersom ikke *troldtøjet* havde hindret det. På *Johs. Meiers* kort fra 1641 kalæes stedet for »*Kirchberg*«, hvilket viser, at sagnet også på *Meiers* tid har været knyttet til stedet. Kanske er både gårdenes navn og nævnte *sagn* minder om en hedensk helligdom.

Begge *Hellet* gårde havde fra gammel tid noget kirkeland. Det blev drevet sammen med gårdenes øvrige jord, kun måtte der svares en afgift til kirken, hver gang gården skiftede ejer, og hver gang sognet fik en ny præst.

Vi vil først se på den søndre gård i *Hellet*. Den ejedes i 1598 af en mand, der hed *Peter Hellet*, og sandsynligvis er de to flg. ejere hans søn og sønnesøn. Men 1684 møder vi navnet *Jes Iversen Hellet* på denne gård. Han er måske af en anden slægt; men gårdens nuværende ejer kan regne ham blandt sine fædre. Omkring 1730 har hans søn *Jep Jessen Hellet* (1705–83) overtaget gården. Hans første hustru, *Kjesten Eskelsdatter*, var fra *Møllergård* i *Barsmark*, anden gang var han gift med *Bodel Bossen* fra *Tosthøj*. Han havde to døtre, der bar samme navn: *Maren*; men dette er ikke ualmindeligt i *Løjt sogn*. Pligten til at opkalde forældrene skulle opfyldes, og hvis både man-

Sdr. Hellet, foto 1937

dens og konens mødre hed Maren, så måtte man døbe to af sine døtre ved dette navn. Hans ene søn, Christen, blev gift på Knudsgård i Barsmark, og hans efterslægt tog efternavnet Knudsgaard.

Sønnen *Jes Jepsen Hellet* overtog fødegården. Af hans store børneflokk blev to døtre, Ann og Kjesten, gift med gårdmænd i Oksbøl på Als. Jes Jepsen Hellet kom ulykkeligt af dage, da han den 24. april 1784 sejlede mellem Løjt Land og Als, og båden kæntrede. Han har vel været på vej til eller fra et besøg hos sine døtre på Als. Sammen med ham druknede Iver Jessen Kok fra Kirkeby, der måske var bådens ejer.

Jes Helleths hustru, Bodel, blev så rystet ved den sørgelige ulykke, at hun fulgte sin mand i døden 13 dage efter.

Gården gik i arv til sønnen *Jep Jessen Hellet*. Efter forældrenes død havde han haft sit hjem hos farbroderen på Knudsgård. Han blev den 8. juni 1805 gift med Bodel, datter af gårdmand Jes Kjer i Nørregaden, og blev ved dette ægteskab også ejer af sin hustrus fødegård. Denne Bodel Hellet får ikke noget godt eftermæle. Medens Jep Hellet omtales som en klog og dannet mand, skal Bodel have været et utrolig

grovkornet kvindfolk med en mund som den groveste matros. Desuden skrædede hun, røg pipe og gik ikke af vejen for en dram. Ægteskabet mellem de to blev meget ulykkeligt; derfor var Jep Hellet bedst til mode på havet og blev også skibskaptajn.

Da han omkring 1820 var hjemme, fandt han samlivet med sin hustru så utåleligt, at han forlod hjem, kone og barn for stedse. En dag pakkede han sine kufferter og bød sin busvend spænde for. Derpå gik han ind, løftede sin lille pige op af sengen og kyssede hende, hvorpå han satte sig til vogns og bød karlen køre til Arøsund. Derfra skal han være rejst til København og draget til søs. Sagnet vil vide, at han drog til Holland og dér tog et andet navn. Nogle løjtinger sømænd skal have set ham dernede, men han gav sig ikke til kende.

Hans kone drev så de to gårde i mange år. Gården i Hellet blev brugt til lejefolk, mens hun selv boede på sin fødegård i Nørregaden. Under krigen i 1848 lå en del hessiske soldater i Hellet. De var ufor-sigtige med ild, og begge de Hellet gårde, der lå meget nær sammen, gik op i luer. Efter branden blev den søndre gård flyttet nærmere til vejen; den lå altså oprindelig længere mod nord, end den gør nu. Begge gårdes bygninger blev genopbygget i den smukke stil fra omkr. 1850.

Jep Hellets og Bodels eneste barn, datteren Ellen, blev i 1841 gift med *Nis Petersen* (1815–79), der skal have tjent som karl på nabo-gården. Han stammede fra Duborg i Bylderup sogn; en broder til ham, Hans Chr. Petersen, friede sig ind på den vestre gård i Fasbro.

Bodel Hellet ville ikke lade sin svigersøn skrive for gården; hun ville selv blive ved at råde. Men under krigen 1848–50, da der var halvt lovløse tilstande, benyttede Nis Petersen lejligheden og fik øvrigheden til at give sig skøde på gården. Bodel Hellet var rasende og kaldte siden svigersønnen for »æ gårdtyv«.

Nis Petersens datter blev siden gift med Nis Schmidt i Nørby og efter dennes død med Hans Madsen fra Genner. Nis Petersens søn *Jes Petersen* (1845–90) overtog Hellet. Da han døde ugift, gik gården i arv til hans søstersøn *Hans Madsen* fra Nørby. Han var gift med Bothilde Toft fra gården Vostoft i Kirkeby. Hans Madsen døde meget brat i september 1942, idet han faldt død om på vejen ved sit at-

tægtshus. Hans søn *Hans Toft Madsen* overtog gården, og nu drives den af det næste slægtled.

Den nordlige gård i Hellet kan vi passende kalde Nørre Hellet. Her kender vi også ejernes navne siden 1600, men vi ved ikke stort mere om dem end navnene. I 1702 overtog *Jep Hansen Hellet* denne gård efter sin far. Lige som de fleste af sognets bønder sad han med svære skatterestancer, der gik helt tilbage til Svenskekrigen.

Han skyldte over 108 rdl. i skat, men restancerne blev nedsat til 67 rdl., som Jep Hellet fik lov til at afdrage i 3 terminer. Han har været gift med en datter af Jep Toft på Vostoft. Omkr. 1707 klager Jep Hellet over, at hans konebroder Peter Toft har slået hans kone, da hun ville gå ind i hans hus for at tale med sin mor, så der har åbenbart ikke rådet særlig venskabeligt forhold mellem de to søskende.

Jep Hellet havde vistnok ingen børn, og en anden slægt overtog gården. Omkr. 1750 var det *Peter Jessen* fra Barsø, der ejede den. Hans søn *Jes Petersen Hellet* blev 1781 gift med sin tjenstepige Anne Nielsdatter fra Kastvrå, og de fik en stor børneflokk. 1817 overtog en svigersøn gården, »da ingen af de andre børn på grund af gælden kan overtage den«. Det var *Terman Chr. Hvass*, søn af en silke-, uld- og lærredskræmmer i København, hvis slægt stammede fra herregården Nielsbygård ved Kongeåen. Terman Hvass var i 1810 blevet gift med Jes Petersen Hellets datter Maren. De fik en halv snes børn. Men Terman Hvass' tid i Hellet blev kun kort; det var jo under den svære landbrugskrise. 1820 var han kromand i Over Jerstal, og omkr. 1830 nedsatte han sig som buntmager i Åbenrå.

Gården Nørre Hellet blev 1836 overtaget af *Frederik Jørgensen* (1789–1876), der kom fra Søgårdsmark i Klipleve sogn, men var født i Nordborg. Hans sønnesøn var Frederik Jørgensen (1873–1948), hvis søn nu ejer gården.

Fra denne gård blev omkr. 1934 fraskilt ca. 25 tdr. land, hvorpå der blev oprettet en ny ejendom »Råhøj« ved Nørreskov.

Vi vil så gøre en lille afstikker fra Nørregade og besøge Kraps gård. Denne gamle gård har, så langt vi kan spore den tilbage, ligget ret ensomt øst for byen; »Aven Berge« skriver den tysktalende Johs.

Kraps gård »på Bjerget«, stuehus 1951

Mejer i 1641, så allerede dengang har man kaldt gården det samme som i dag: »å æ bjerre«. Så ser vi endvidere på Meiers kort, at den senere Eskild Tofts gård, der nu ligger i Nørregaden, i 1641 skal have ligget ved siden af Krabbes gård på Bjerget. Hvornår så denne er flyttet ned til Nørregaden, vides ikke, men da dens bygninger i 1704 omtales som helt brøstfældige, må det vel være sket længe før.

Krabbe-slægten hører til de ældste i Løjt sogn. I et regnskab fra 1523 nævnes en Jep Crabbe i Kirkeby. Om han har boet »på Bjerget«, ved vi ikke, men det er jo ikke usandsynligt.

Slægtsnavnet Krap udtales endnu med tydelig flerstavelsestone, som røber, at navnets oprindelige form må være Krabbe. Navnet skreves oprindelig Krab eller Krabb, først i 18. århundrede blev den nuværende skriveform Krap almindelig.

Helt tilbage til 1563 kan vi følge slægten på Bjerget, og det særlige er, at den uafbrudt er gået i arv fra far til søn siden. Ejeren hedder i 1563 *Hans Svennesen*. I 1582 overtager hans søn *Svenne Hansen* gården, men han må være død tidligt, thi 1593 fæster hans enke, Bodel Svennes, sin salige mands gård. Deres søn *Nis Svennesen Krab* fæstede gården 1602 og ejede den endnu i 1641. Denne Nis Krab må

Kraps jordlade, foto 1913

1604 bøde fem daler, fordi han trods hertugens forbud har fejret bryllupsgilde.

I 1622 måtte Nis Krabbe betale to daler i bøde, fordi han ikke havde afhugget den ene fod på sin hund. Dyret blev så skudt af husfogeden i overværelse af hertugen selv. Vistnok over hele landet var det påbudt, at bønderne skulle afhugge en fod på deres hunde, så at disse ikke kunne jage efter vildtet og således skade jagten for øvrigheden. Men vi forstår jo godt, at Nis Krabbe ikke har nænnet at følge dette grusomme påbud.

Hans Hansen Toft har fortalt en sagnagtig overlevering om, at en løkke, »Trendholt« ved Sønderskov, skal være kommet til Krabbes gård i 1600erne. Den skal først have hørt til Fogedgård i Barsmark. Manden på Fogedgård var ked af at svare skat af den fjerntliggende mark og solgte den derfor til manden på Bjerget for to bøster (skin-

ker), som blev spist ved et »høtte« i Kroen i Kirkeby, hvortil mange af sognets bønder blev indbudt.

I 1662 havde *Hans Nissen Krab* gården; men 1676 nævnes hans enke, så han må være død ret ung.

Deres søn *Nis Hansen Krab* får fæste på gården 1691; han regnes i 1728 til de formuende undersåtter. I 1704 måtte han betale 24 skilling i bøde, fordi han havde skovet tre læs træ i sin mark Trenholt ved Sønderskov.

Hans søn var *Hans Nissen Krab* (1696–1774), hvis fæstebrev fra 1732 endnu findes på gården. Hans hustru var Ingeborg Madsdatter fra Blåsholm. Deres søn Mads giftede sig til den vestre Elsholm, den yngste søn Hans blev kaptajn, men giftede sig senere med Cathrine Øboe i Kolstrup og overtog hendes gård. Den ældste søn *Nis Hansen Krab* (1734–1806) overtog gården.

Ifølge et dokument fra 1774, der ligger på gården, skal *Nis Hansen Krab* udrede til sin yngste bror, »når hans gode lykke sker« (d.v.s. når han bliver gift) eller det af ham forlanges 800 mark lybsk i god gangbar mønt »på een bræde, så og et årings plagg og een af gårdens bedste køer. Til det øvrige som drag-kister, kufferter (d.v.s. skrin), borde, stole og deslige får han træ af det, som i gården findes, dog skal han lade det på egen bekostning gøre, lige som han også så længe han går ugift, skal have frit tilhold på gården i sunde som i syge dage«.

Nis Hansen Krab blev 1763 gift med *Mette*, datter af *Peder Smed* i Drengesgård. Om dette giftermål vidste *Hans Toft* at fortælle: *Per Smed* i Drengesgård havde en pæn rad pigebørn, hvoraf de tre var blevet godt gift, da *Nis Krab* meldte sig som bejler. For at den fjerde ikke skulle stå tilbage for sine søstre, stillede *Per Smed* som betingelse, at *Nis Krab* skulle skaffe sin brud et »gangstade«, d.v.s. en kirkestol, der vendte ud til midtergangen i Løjt kirke.

Deres søn *Nis Krab* købte omkr. 1815 *Stolliggård*, men forblev ugift.

Sønnen *Hans Nissen Krag* (1765–1819) overtog gården og blev gift med *Bodel Krag* fra *Møllergård*. Fra deres bryllup i 1801 findes endnu på gården en smuk sølv-thekande og en tilsvarende sølv-the-

dåse. Kanden er ifølge påskriften en gave fra brudens bror, Eskel Møller Krag, og dåsen fra Christen Brøde på gården Brøde, gift med brudens moster. Disse to sølvgaver skal have været pantsat i den vanskelige tid efter Napoleonskrigen og skal derved have reddet gården fra at blive solgt ud af slægtens eje.

Blandt deres sønner var Mads Krap, som for til søs, og blev styrmand. Ifølge Løjt kirkebog omkom han i 1842 ved, at han faldt over bord ved Sydamerikas kyst. Han blev kun 35 år. Hans bror Peter Lauesen Krap købte gården Lille Barsbøl i Jels. Han døde ugift 1901, 87 år gammel.

Nis Hansen Krap (1804–56), som fik gården i 1833, blev gift med Mette Boysen fra Skovby. Af deres børn blev datteren Botille gift med gdm. Casper Bøttger i Dybvighoved, sønnen Peter var først til søs som kaptajn, men arvede siden farbroderens gård i Jels, mens den ældste *Hans Nissen Krap (1834–1910)* overtog fødegården. Hans hustru var Cathrine, en datter af gdr. Knud Krag i Skovby.

Deres ældste søn Nis Krap (1877–1940) var styrmand på Åbenråskibet »Viking«, der blev torpederet på vej til England. Sønnen *Knud Krap* overtog gården, han var gift med Bothilde Riis fra Skovby. Han fik et knæk i den første Verdenskrig og døde få år efter. Gården blev så overtaget af hans broder *Hans Krap*, der giftede sig med hans enke. Han døde i 1957.

I nærheden af gården »På Bjerget« ligger resten af den gård, der bærer navnet »Højgade«, hvorefter gaden »Højgades Forte« har sit navn. Gården regnedes til toftbolene, d.v.s. større husmandsbrug, skønt den har haft et tilliggende på omkr. 25 tdr. land. Den var en såkaldt »Svabsted gård«, fordi den i den katolske tid har hørt under Slesvigs biskop. Ialt henved en halv snes gårde i Løjt sogn var Svabsted gårde. Det er sandsynligvis jord, der i middelalderen er givet til kirken; de havde navn efter Slesvig-bispens borg i Svabsted ved Husum.

Efter reformationen blev de alle slået sammen til eet amt: Svabsted amt. 1702 blev egnens Svabsted-gårde indlemmet i Åbenrå amt.

Foruden landbruget drev gården Højgades ejere tillige smedehånd-

værket. Dette har givet dem tilnavnet »Smed«, der efterhånden blev fortystet til Schmidt. I 1704 omtales en smedje på gården.

I 1679 ejedes gården af *Jes Nissen Schmidt*. Hans datter Gunder blev 1726 gift med Nis Jørgensen Toft i Ustrup. Hans søn *Hans Jessen Schmidt* (1682–1765) regnes i 1728 til sognets formuende undersætter. Hans datter Ann blev gift med gdm. Jes Thomsen Krag i Holm i Barsmark. Sønnen *Jes Hansen Schmidt* (1723–96) overtog gården og smedjen. Hans hustru var Kathrine, datter af gdr. Jes Nissen i Nørregade. 1759 nævnes, at Jes Hansen Schmidt ved sit hus har anlagt et slibeværk, som bliver trukket af to heste. Jes H. Schmidts næstældste søn, der havde samme navn som faderen, købte i 1773 en gård i Nørby, hvor han også fik bevilling til at bygge en smedje og drive smedehåndværket. Blandt deres øvrige børn var sønnen Laue, der for til søs og døde i den spanske by Cadiz i 1785. Sønnen Jep var også sømand og døde året efter i Arendal i Norge. Datteren Marren blev gift med gdm. Eskel Tækker i Kirkeby. Den ældste søn *Hans Jessen Schmidt* (1750–1831) var gift med Kjesten, datter af Hans Petersen på nabogården i Boesgård. Af deres børn var sønnen Hans kaptajn og døde ugift. Datteren Cathrine blev gift med Jesper Eskelsen i Boesgård, men hun døde to år efter, hvorpå Jesper Eskelsen ægtede hendes søster Kjesten.

Sønnen *Jes Hansen Schmidt* (1787–1847) overtog gården; hans kone var Kjesten Elberg fra Vesterballe. Hun var tilsidst blind i mange år.

Deres søn Peter Schmidt for til søs i mange år og havde siden et kådnersted i den nordlige del af Kirkeby. Han giftede sig med Voldborg Nissen (1851–1933), der sad som enke på stedet i mange år og blev kendt for sin godhed mod skolebørnene (se Sdrj. Maanedsskrift 12. årg.).

Efter Jes H. Schmidt overtog hans bror, kaptajn *Nis Hansen Schmidt* gården. Han var gift med Ellen Hohlmann, datter af gdm. Nis H. i Løjt Kloster. De havde tre døtre: Margrethe, som blev gift med Nis Nissen på Barsø, Dorthea, gift med flg. ejer og Helene, som 1871 blev gift i Bangkok med kaptajn Jep Jessen Juhler fra Løjt. Deres søn var pastor Edvard Juhler, der var præst i Åbenrå.

Gården overtoges af *Jep Nissen* (1831–1904) fra Barsø, der var gift med Dorte Schmidt. Han var kaptajn og sejlede i mange år. Deres eneste barn var datteren Laura, som blev gift med gdr. Jacob Riis i Bodum. Hun var født 1867 ombord på sin fars skib ved Perus kyst.

Omkring 1900 solgtes gården Højgade til Jes Madsen fra Brunde, der blev gift med Maren Brink fra Nørregaden. Et par år derefter slog lynet ned i gården, og laderne brændte. Jes Madsen lod derefter gården udstykke og købte den vestre gård i Elbjerg. Nu står kun et gammelt stuehus tilbage af den fordums gård Højgade.

Vi går nu ned i den egentlige Nørregade. Den østligste gård i denne gade har intet særegent navn, udover at man i nyere tid har kaldt den »Toftegård« efter den slægt som ejede den fra omkr. 1820 til 1945. Det er denne gård, der ifølge Mejers kort omkr. 1641 skal have ligget »på Bjerget) ved siden af Krap-slægtens gård, men man ved ikke, hvornår den er flyttet ned til gaden. Den var en fæstegård på 2 otting, d.v.s. ca. 60 tønder land.

Den første ejer, vi kender navn på, er *Laue Jepsen*, der ejede gården i 1590. I 1600 fæstede hans søn *Peter Lauesen* gården. 1635 fæstede *Thomas Petersen* sin faders 2 ottings gård, men 1677 møder vi et nyt navn: *Nis Christensen* og 1693 ejes gården af *Jep Lorenzen*. Han bliver i 1708 anklaget for at have skovet tre læs træ i sin egen skov, hvilket var ulovligt uden øvrighedens tilladelse, men da han på grund af fattigdom ikke kunne betale den idømte bøde, dømmes han i stedet til een dags fængsel på slottet i Åbenrå. Men, tilføjes der i amtsregnskaberne, »da han straks derpå er død, har straffen ikke kunnet fuldbyrdes«.

1709 møder vi en ny slægt på gården: *Peter Nissen Tækker*. Hvorfra han stammer, kendes ikke, men efternavnet tyder jo på, at han har været af håndværkerslægt. Heller ikke han har kunnet overholde den urimelige bestemmelse, at bønderne ikke uden tilladelse måtte skove i egen skov. 1711 bliver han idømt to dages fængsel, fordi han har fældet en bøg, og atter i 1720 må han i fængsel for ulovlig skovhugst.

Bulhuse ved E. Tofts gård, foto 1944

Sønnen *Peter Petersen Tækker* (1711–86) har overtaget gården omkring 1750. Han var tre gange gift, første gang med Bodel Nisdatter fra Barsø, anden gang med Maren, datter af gdm. Eskel Nissen Smed i Løjt Kloster. Tredie gang var han gift med Bodel, datter af Hans Iversen »i Toften« (d.v.s. »Margrethegård«).

Man kender endnu i Løjt et mundheld »Æ tvi, såj Per Tækker, da fik han nej i Hellet«. Hvem af de to Per Tækkere, mundheldet sigter til, vides ikke mere, men udtrykket »Æ tvi« (d.v.s. »jeg tænkte det nok«) tyder jo på, at Per Tækker ikke har været helt sikker på at få ja til sin bejlen.

I sit andet ægteskab havde Per Tækker sønnen Eschel, hvis navn selvfølgelig er det gamle danske Eskild; han var opkaldt efter sin morfar Eskel Smed. Eschel Petersen Tækker (1758–1828) overtog gården omkr. 1780. Eskel Tækker havde faret til søs og var kaptajn. Han var meget velstående. Mange af sine penge havde han sat i engelske banker; dem bjergede han gennem statsbankerotten, og i

den fattige tid i 1820erne skal han have været en af sognets rigeste mænd. Han var gift med Maren, datter af Jes Hansen Schmidt i Højgade. De havde tre børn: Laue, der var sømand og druknede ved København 1804, 16 år gammel, Maren, der blev gift med Peter Maag på Drengesgård, og Kathrine, der blev på sin fødegård og i 1818 ægtede *Peter Hansen Toft* fra nabogården Vostoft.

Peter Hansen Toft overtog sin hustrus fødegård. Deres datter Maren blev gift med Jeppe Elberg i Elbjerg og datteren Kathrine med gdr. Michael Michelsen i Skovby. Sønnen Hans, f. 1824, drog først til søs, men slog sig siden ned i den australske by Sydney, hvor han blev købmand og giftede sig med en rig engelsk dame.

Den ældste søn *Eschel Petersen Toft* (1822–94) overtog gården i 1855. Han var nogle år før blevet gift med Cathrine Berg fra Skovby. I 1856 byggede han det statelige stuehus, som står endnu. Til rejsegildet skrev digterinden Kristine Krag et digt, som stadig er kendt.

I april 1864, da egnen var besat af preusserne, fik denne egn besøg af det dengang så omtalte Aarøes Frikorps, der bestod af unge eventyrlystne mænd, tildels svenskere og nordmænd, der havde fået til opgave at opsnappe og tilfangetage tyske soldater. Herom fortælles i bogen »Det Aarøeske Strejfkorps i 1864«: »Bjerager (en norsk løjtnant) havde noget længere til sin gård. Da han nærmede sig den, så han to ulaner gå forbi et vindue i gavlen, den ene med et tændt lys i hånden. Han stillede nu to af sine folk på vejen, sendte to om til bagsiden af gården og gik med resten ind på gårdspladsen, hvor et fruentimmer kom ud i døren til våningshuset. På løjtnantens spørgsmål, om der var preussere på gården, benægtede hun dette; men da han truede hende, pegede hun på en dør. Han lod folkene blive stående i gården, gik gennem dagligstuen ind i et soveværelse, hvor manden og konen sad oprejst i sengen, meget forfærdede. De svarede ikke på løjtnantens spørgsmål, men en ulansergent og en trompeter kom krybende frem fra en krog bag sengen og bad om pardon. Den øvrige del af styrken var ude at partuljere; deres lanser lå på gården; dem tog strejfkorpsfolkene med«.

Om denne hændelse har Hans H. Toft fortalt: »Da frikorpsfolkene kom ind på Eskel Tofts gård, kom hans gamle mor i nattrøje ud i

døren og ville spærre dem vejen: »I vil da vel ikke lægge hånd på en gammel kone!« sagde hun. Men frikorpsfolkene skubbede hende til side, »Væk Mutter,« sagde de og gik ind. Der blev skudt lidt omkring gården, og en kugle gik ind ad et vindue og op i en hanebjælke.

Siden hentede Eskel Toft en maler og ville have ham til ved hullet at male »Minde om Danskernes Overfald den 11. April 1864«. Men maleren var dansksindet og nægtede at skrive »Overfald«. Han ville gå med til at skrive »Danskernes Landgang« i stedet. Eskel Toft holdt imidlertid på sit, men måtte have fat i en anden maler. Indskriften skal først være blevet overmalet i nyere tid.

Den gamle kone, som frikorpsfolkene mødte i døren, var Kathrine Toft født Tækker (1793–1873), Hun skal have været meget stolt. »Møder I nogle tjenestefolk«, skal hun have sagt til sine børn, »da sig dem goddag og et kønt ord, men ikke mere, for husk at I er bønderbørn!« Men hun var dansksindet. Hun havde i sit kammer hængende et billede af kong Frederik den Syvende. Efter 64 sagde engang en tysksindet løjting til hende, at nu burde hun da tage den danske konge ned og hænge den preussiske konge op i stedet. Men gamle Kathrine blev vred over sådan snak: »Æ gadst nok se dem, der kan tvinge mæ te o hing tysk billeder op i mit dørn's!« sagde hun, og kong Frederik blev hængende, så længe hun levede.

Eschel Petersen Toft og Cathrine f. Berg fik syv børn, som alle døde barnløse. Den eneste, som blev gift, var deres ældste søn, Peter Toft, som ægtede Ellen Iversen i Dybvighoved, men de fik ingen børn. Sønnen Jørgen blev kaptajn. Han opholdt sig i mange år hos sin farbror i Australien og kom omkr. 1924 tilbage til sin fødegård, men den formue, han gennem årene havde sendt hjem, var ved markens fald svundet ind til ingenting. Han døde ugift 1929. En anden søn, Hans Toft, der også var kaptajn, døde ugift i Shanghai 1935.

Sønnen Eschel Toft overtog gården. Han blev ikke gift og boede på gården sammen med to ugifte søstre. Eschel Toft døde 1945, og dermed var denne slægt uddød. Hans slægtninge arvede gården, der var på godt 100 tønder land, og de solgte den til Thomas Jensen fra Lundtoft. Nu ejes gården af Carl Nielsen, der stammer fra Esbjerg-egnen.

Gården »Vostoft«, foto 1945

Derefter vil vi omtale den store gård *Vostoft*. Gården ligger ved Barsøvejen, et lille stykke nord for Nørregaden. Navnet møder vi i amtsregnskaberne i året 1600. Ifølge et gammelt sagn skal gården oprindeligt have ligget længere mod øst, i marken *Voshøj*. Såvel dette marknavn som gårdsnavnet indeholder sandsynligvis samme led; værket »*Sønderjyske Stednavne*« oplyser, at dette kan være det gammel-danske mandsnavn *Osi*.

Hans H. Toft mente, at han kunne opgive årstallet for gårdens flytning til dens nuværende sted. Det skulle være sket i året 1534, men det er dog tvivlsomt, om tidspunktet er husket så længe.

Gården er i 1609 opgjort til $2\frac{1}{2}$ otting bondejord, d.v.s. omkring 75 tønder selvejejord. 1632 meddeles, at den har $1\frac{1}{4}$ otting bondejord og $1\frac{1}{4}$ otting fæstejord. Hvorfor halvdelen af dens tilliggende er gjort til fæstejord, er ukendt; måske har dens ejer i Tredivårs-krigens svære år ikke kunnet svare skatterne.

Gården ejedes i 1598 af *Iver Jepsen*. I 1604 må han betale 5 rigsdaler i bøde for at have fejret et overdådigt bryllupsgilde. Endnu i

1609 nævnes Iver Ebsen som ejer; han er sikkert identisk med Iver Jepsen. Han må være død ret tidligt, thi 1611 omtales Bodel Wostoft, sikkert hans enke. 1619 må hun være død, for da nævnes *Peter Iversen Toft*, som dette år har overtaget sin salig moder Bodel Wostofts gård. Det ses, at gårdens ejere har været kaldt ved efternavnet »Wostoft«, og at dette efterhånden er afslebet til »Toft«. Peter Iversen Toft nævnes endnu som ejer i 1663.

I de første årtier af 1600erne er man stærkt i gang med at udskifte og indhegne markerne i sognets østlige del. I året 1600 har »Iuer in Wostoftt« indhegnet en mark kaldt »Dytorn«.

1616 har hans enke ladet plante hegn, og i 1617 er indhegnet en mark ved Lammesbjerg; året efter indhegnes marken Havby, og i 1639 lader Peter Toft plante hegn om en løkke ved Sønderskov.

Omkr. 1660 har en søn overtaget gården. Det er *Jep Petersen Toft*. Måske er gården omkr. 1650 blevet delt mellem to brødre: Jep Toft og Thomas Toft. Denne sidste er antagelig død i Svenskekrigen, og hans gård er atter lagt til stavnen. 1672 nævnes, at Jep Toft svarer fæsteafgift af sin salig broder Thomas Tofts gård.

Omkr. 1700 har sønnen *Peter Jepsen Toft* overtaget Vostoft. – 1730 omtales hans søn Jacob Petersen Toft, der er død undervejs til Ostindien. Måske er også den Thomas Petersen Toft, der ejede en gård på Barsø, en søn af ham.

I 1720 nævnes *Mads Hansen Toft* som gårdens ejer. Hvor han er kommet fra, ved vi ikke; muligvis kan han have været gift med den foregående ejers enke. Men et par år efter møder os atter et nyt navn: *Peter Erichsen Blansing*, der må være død, før vor kirkebog begynder; 1763. Hans kone, Kjesten Jesdatter, døde 1773.

Måske er der kommet en helt ny slægt på gården; vi ved det ikke. Ifølge en overlevering i slægten skal Peter Blansing have været en tjenestekarl, der giftede sig til gården. Hans efternavn tyder på, at han eller hans slægt stammede fra Blans i Sundeved. Hans søn bar atter det gamle navn *Peter Petersen Toft* (1727–87). Han var gift med Karen Tornmand, datter af Hans Tornmand, der ejede en gård, der lå over for den nuværende Kirkeby skole. En søster til ham, Ellen, var iøvrigt gift med en bror til hans hustru. Karen Toft døde to dage

før sin mand, og de blev jordet samme dag i oktober 1787. De havde ingen børn.

Gården gik i arv til Peter Tofts søstersøn og Karens brodersøn *Hans Hansen Tornmand* (1757–1819), hvis hustru var Bodel, datter af Marcor Hansen i Blåsholm. Deres seks børn kaldtes alle ved gårdens gamle slægtsnavn: Toft. Deres ældste søn ægtede 1818 Cathrine Tækker i Nørregaden og overtog hendes gård. Datteren Karen blev gift med Hans Elberg på Lammesbjerg. Tre af sønnerne drog til søs: Marcor druknede ved Mexicos kyst, Jep var kaptajn og omkom ved Nordamerika, Mads Hansen Toft (f. 1799) var styrmand. Han kom ulykkeligt af dage som 31 årig, men det var på landjorden. Den 12. december 1830 var han nede at besøge sin svoger på Lammesbjerg. Det blev et forrygende snefog, og man bad ham blive natten over, men han kunne nemt finde hjem til Nørregaden, påstod han og gav sig på vej trods uvejret. Da han imidlertid ikke var kommet hjem til sin fødegård endnu næste dag, blev man urolig, og hans broder gik ud for at lede efter ham. Da broderen spurgte efter ham hos Peter Krog på Trindabild, sagde denne: »Jeg hørte dig banke på ved midnat, det betyder nok, at din bror har sat livet til!«

Mads Toft blev først fundet den næste pinselørdag. Han var i uvejret gået vild og var gået i et vandhul nede ved Råhole. Han blev jordet den 31. maj 1831.

Sønnen *Hans Hansen Toft* (1796–1874) overtog Vostoft i 1818. Han blev gift med Bodel Bossen fra Bossensgård i Barsmark. Af deres børn blev datteren Bodel gift med Jep M. Schmidt i Klosteret, Jessine med Claus Claussen i Paulsgård og Botille med Jes E. Krag fra Møllergård, som overtog Bossensgård.

Fødegården fik sønnen *Hans Toft* (1832–1902). Hans første hustru var Botilla Krag fra Jakobsgård. Hun døde ret ung, og Hans Toft giftede sig anden gang med en kusine til sin første hustru, Maren Closter fra gården Skønhavn ved Genner.

Hans Toft havde ni børn, deraf et i andet ægteskab. Men af dem døde tre i deres unge år. Det var udtæringen som rev dem bort. Af de seks, som levede, var den ældste *Hans Hansen Toft* (1861–1947). Han drog som ung til Californien og opholdt sig der i 18 år. Da han

omkring århundredskiftet vendte tilbage til Løjt, giftede han sig med Christine Hohlmann, og de overtog den gamle Fogedgård i Barsmark. Men landbruget var ikke Hans Tofts store interesse. Hvad der optog ham mest, var Løjt sogns fortid, og hans historiske interesse gjorde ham kendt, idet han skrev mange artikler i dagbladene. Da de ingen børn havde, solgte de gården i 1925 og købte den gamle lærerbolig i Barsmark (Eftermæle i Sdrj. Månedsskrift 1947).

Sønnen *Jes Matthæus Toft* (1865–1940) drog til søs og blev kaptajn. Han var en eventyrenatur, og om hans vovemod går der mange frasagn.

Jep Hansen Toft (f. 1867) udvandrede til Californien og oparbejdede en blomstrende købmandshandel i byen Heyward. Han var gift med Bena Krag-Nissen, datter af en udvandret løjting.

Datteren *Bothilde Toft* blev gift med gdm. Hans Madsen i Hellet, og den yngste datter, *Elly Toft* blev gift med lærer Matthias Hansen i Sønderballe. De drog senere til Wiesbaden.

Vostoft blev overtaget af sønnen *Peter Hansen Toft* (1870–1916), hvis hustru var Cathrine Krag fra Kragesgård. Hans eneste søn døde som ung, den ældste datter blev gift med gdr. Hans Schmidt i Oksbøl på Als, den yngste med slagter Johs. Pfeiffer fra Lundsbjerg.

Peter Toft døde under den første verdenskrig i Østpreussen, og hans enke drev gården i mange år. Hun døde i 1941.

Den store gård, omtr. 135 tdr. land, gik i arv til de to døtre. Johs. Pfeiffer fik bygningerne med omkr. halvdelen af jorden, mens Hans Schmidt fik den fjernere liggende jord og skoven. Nogle år efter solgte Johs. Pfeiffer sin arvepart, så gården Vostoft er nu på andre hænder.

Om gårdens bygninger oplyses i et skatteregister fra 1704, at dens »sædehus er på 9 fag, den ene side med lerklinede vægge. I de gamle lader stod indtil 1906 på en dørbjælke:

Peder Pedersen Toft
Karen Peders
Eben Ezer. Anno 1755.

Det gamle stuehus stod til 1854, da Hans H. Toft lod bygge det nuværende. Udhusene blev ikke ombygget dengang, men deres bulvægge blev erstattet af grundmur.

I 1906 brændte gårdens lader, der lå i tre længer syd for stuehuset. I deres sted lod Peter Toft, efter en berlinsk arkitekts tegning, opføre en kolossal lade i tysk domæne-stil.

I halvtredserne i forrige århundrede byggede et par sorte storke i en stor ask, der stod ved gården. Det var de sidste sorte storke i sognet, og de havde bygget der, så langt tilbage nogen vidste. Da gårdens stuehus nybyggedes i 1854, måtte asketræet falde, og de sjældne fugle drog bort og kom aldrig tilbage.

Et lille stykke syd for Nørregade ligger en gård, som ikke har eget navn. Den ejes nu af Jes Brink. Denne gård regnedes i gamle dage til toftbolene, altså større husmandssteder, skønt den havde lige så megen jord som flere af gårdene.

Den ejedes omkr. 1600 af *Iver Asmussen*, som må være død ca. 1612, da hans enke fik fæste på gården dette år. Deres søn Asmus Iversen blev gift med en datter af sognefoged Hans Svenesøn i Klosteret og overtog hendes gård.

Gården i Nørregaden med tilhørende kirkejord blev 1623 fæstet af sønnen *Bertel Iversen*. En søn af ham, Rasmus Bertelsen, fik i 1661 en øde gård i Genner. Han blev gift med Sidsel Nisdatter fra Sønderballe og har nu en stor efterslægt i Genner. Hans bror *Peter Bertelsen* (død omkr. 1698) overtog faderens gård 1661. En datter af ham, Gunder, blev gift med Jes Petersen Holdt på Fogedgård. Hans søn *Jep Bertelsen* (f. 1668, levede endnu 1750) fik gården. Han regnes 1728 til sognets formuende undersætter.

Af hans børn blev datteren Gunder gift med gårdmand Trauls Pedersen i Abkjær; sønnen Jep Bertelsen blev skipper og boede i Kirkeby. Han var gift med Mette Maag fra Barsmark og kaldtes tit ved sin kones efternavn. Omkr. 1735 blev gården overtaget af sønnen *Peter Jepsen Bertelsen*, der døde 1781, 85 år gammel. Hans første kone hed Bodel, hun var datter af gdm. Jes Hansen Kjer i Nørregade. Hun må være død ung, og han giftede sig 2. gang med Maren Pedersdatter, hvis herkomst vi ikke kender. Deres datter Bodel blev gift med

Nørregade, foto 1930

Nis Andersen Moos fra nabogården Kjeldstoft. Han fik hendes fødegård, men døde barnløs i 1800.

En slægtning arvede så gården. Det var *Nis Bertelsen Maag* (død 1816), søn af skipper Jep Bertelsen Maag i Kirkeby. Hans hustru var Ann, datter af Nis Marcorsen i Nørregade. Hun døde ung, og Nis Maag blev anden gang gift med Karen Laursdatter fra Abild ved Tønder. Af deres børn blev datteren Mette gift med sømand Peter Jepsen Hemmet fra Kirkeby. De to sønner Laurtz og Jacob drog begge til søs, Jacob deltog i Napoleonskrigen. Sønnen *Jes Nissen Maag* (1786–1845) fik gården. Hans hustru var datter af smeden Jørgen Jepsen Schmidt på Høgebjerg. Næste ejer var *Nis Bertelsen Maag* (1836–1916), gift med Ingeborg Krag fra Kragesgård. Ved udstykningen af M. Michelsens gård i Nørregade i 1866 købte Nis Maag godt 16 tønder land. Hans gård var derefter på 68 tdr. land.

Nis Bertelsen Maags eneste søn døde i krigen 1917, og datteren, den ugifte Bothilde Maag (1874–1942), fik gården.

Hendes søstersøn Jes Brink fra Kjeldstoft arvede siden gården og driver den fremdeles.

Til sidst vil vi nævne den gård, som kaldtes »Kjeldstoft«. Den lå på sydsiden af Nørregaden og brændte i 1933.

Gårdnavnet Kjeldstoft er ikke truffet i ældre kilder; man har vistnok kaldt gården »i æ Moes«, hvoraf vel også dens ejere fik tilnavnet »Moos«.

Om »Kjeldstoft« indeholder mandsnavnet Kjeld er vist tvivlsomt. Snarere er gårdnavnet opstået af et gammelt marknavn »Kallestoft« (Mejer 1641: Callistoft), som vel har betegnet flere marker sønden for Nørregade, og som vist indeholder det sønderjyske mandsnavn Kalle.

Gården hørte indtil 1702 under Svabsted amt, har altså været gammelt bispegods. De gamle vidste endnu at fortælle, at man fra gården havde sendt folk til digearbejde ved Vesterhavet som hovtjeneste under Svabsted.

Indtil 1856 lå denne gård ved Møgelose, omtr. 200 m syd for Nørregaden. Efter en brand i dette år blev gården genopbygget oppe ved gaden.

Men lad os først se på ejerne:

På Mejers kort fra 1641 ser det ud til, at gården »Callistoft« har ligget på hjørnet øst for Højgades Forte, og at den daværende ejer har heddet *Chresten Lausen*. Hvornår så gården er flyttet til Møgelose, vides ikke; men i 1679 ejedes den af *Nis Andersen*, hvis slægt har haft den til vore dage.

1728 har sønnen *Anders Nissen Moos* (1688–1763) gården, og hans tilnavn gør det sandsynligt, at den da har ligget ved mosen. Anders Moos' kone var Bodel, en datter af Jes Nissen Schmidt i Højgade. De havde fire børn: *Nis Andersen Moos*, som 1758 overtog gården, men senere overlod denne til sin svoger og blev ejer af sin kones fødested, en mindre ejendom i Kirkeby, Ann blev gift med Chresten Knudsen fra Bodum, der for til søs i 50 år, og Leen, hvis mand overtog hendes fødegård. Det var *Jørgen Johansen Kjer* (1734–98), søn af Johan Jørgensen Fink i Nørregade, der stammede fra Varnæs. Jørgen Kjer og Leen havde fem børn: Anders Jørgensen Moos, som siden overtog gården, Maren (1764–1839), som blev gift med gdm. Chresten Jepsen i Søs i Rise sogn, Bodel, gift i Abenrå,

Ellen, der blev gift med gdm. Rasmus Petersen i Mellerup i Bjolderup sogn, og Kjesten, hvis mand senere overtog hendes fødegård.

I 1799 blev gården overtaget af sønnen *Anders Jørgensen Moos*, der var gift med Mette Thomasdatter fra Holbøl. En beretning i retsprotokollen for 1795 giver os ikke det bedste indtryk af denne Anders Moos. En afdanket soldat Esben Andersen i Kirkeby anklager den 35 årige Anders Moos for voldeligt overfald. Søndagen før var Esben A. gået ind i Tyske Kro og traf der Anders Moos, som var fuld. Han bad Esben om at hjælpe sig hjem; men undervejs savnede Anders M. sin sølvbeslåede pibe og beskyldte nu Esben for at have stjålet den. Denne bedyrede sin uskyld, men Anders Moos greb fat i ham og slog løs på ham, trak ham derpå ved håret tværs over gaden, smed ham i en vandpyt og begyndte endda at smøre ham ansigtet til med snavs. For at få den drukne voldsmand til at holde op, lovede Esben Andersen, at han ville hente en halv flaske brændevin til ham. Så slap Anders Moos ham, og Esben gik ind i kroen, hvor han vaskede sig i vandtruget. Derpå gik han hjem; men næppe var han kommet indenfor og havde tændt lys, før Anders Moos trådte ind og spurgte efter brændevinen. Da Esben intet havde, slog Anders ham i hovedet med en kæp. Esben flygtede ud på gaden, men Anders løb efter ham og vedblev at slå løs på ham, indtil en nabokone kom til og spurgte, om det var mordere. Da begyndte voldsmanden at slå hende, og imens lykkedes det Esben Andersen at flygte ind i sit hus og få stænget døren.

I retten fortæller Anders Moos, at Esben Andersen havde stjålet piben; men da Anders bad om at få den tilbage, overfaldt Esben ham og mishandlede ham, Anders Moos påstår endvidere at have fundet stykker af piben i Esbens lomme. En ung pige fra byen vidnede derimod, at Anders Moos havde pralet med, at han havde banket Esben Andersen. Hvilket udfald, sagen fik, fremgår desværre ikke af retsprotokollen.

Anders Jørgensen Moos blev ikke gammel; i 1800 døde han barnløs, kun 38 år gammel, og hans svoger *Rasmus Hansen Boyschau*, der var født i Åbenrå og gift med Anders Moos' yngste søster, Kjesten, overtog gården. De fik fem børn:

1. Jørgen Rasmussen Kjer, f. 1802, tog lærereksamen fra Tønder seminarium i 1824. Han var derefter huslærer på Ulvshus ved Haderslev og på Kasmosedam i Ullerup sogn; men blev så i 1835 gift med Marie Kjestine Nissen, datter af gårdmand og ridefoged Peter Nissen i Bolderslev. Han opgav nu lærergerningen og overtog sin hustrus fødegård i Bolderslev.

2. Lena Boyschau blev gift med kådner Iver Krog i Kirkeby, som ejede et kådnersted syd for Løjt kirke. Hun har nu en talrig efterslægt i sognet.

3. Datteren Rasmine Boyschau blev gift med Peter Lausen fra Felsted. Han levede som daglejer i Kirkeby; men de havde det fattigt, og Rasmine døde på Felsted fattiggård i 1885.

4. Den yngste datter hed Anne Bothilde. Hun fik sin død ved, at et kistelåg faldt ned over hendes nakke, da hun bøjede sig for at finde noget i kisten. Hun døde i 1828, kun 22 år gammel.

5. Datteren Christine Boyschau blev 1837 gift med sin fætter *Hans Rasmussen Boyschau*, søn af vognmand Hans B. i Åbenrå og Gunder f. Jesdatter. Denne svigersøn overtog Kjeldstoft.

Der var kun ringe omstændigheder, da han fik gården; det var jo kort efter landbrugskrisen. Men Hans Boyschau var en flittig og dygtig mand, som arbejdede gården op og købte jord til, så dens tiliggende blev næsten fordoblet. Og tiderne bedrede sig for landbruget, og Hans Boyschau blev en meget velstående mand.

Han talte alle dage »stajs«, holdt altså fast ved sin Åbenrå-dialekt. Han havde som ung været skriver hos en vinkeladvokat, og han yndede siden at smykke sit sprog med mange kancelli-udtryk. Hans Boyschau var ivrig slesvig-holstener.

I 1856 brændte Kjeldstoft. Branden var påsat af en tjenestekarl, der havde været til rapstærskning hos Hans Toft på nabogården og havde der fået lejlighed til at drikke sig fuld. Da Hans Toft ikke ville give karlen mere brændevin, blev denne vred og ville hævne sig ved at afbrænde hans gård. Her kunne han imidlertid ikke få ilden til at fænge og gik så hen og satte ild på sin husbonds gård.

Kjeldstoft blev ikke genopført på sit gamle sted, men blev flyttet op til gaden. Den nye gård blev bygget stateligt og smukt. Nye ved-

Gården »Kjeldstoft« ca. 1912

tægter foreskrev, hvor stor afstand de stråttækte bygninger skulle have fra nabohusene, og for ikke at støde an mod disse forskrifter, fik sædehuset ikke det gængse antal fag i længden; derimod byggede man i bredden for at få tilstrækkeligt husrum. Dette fik igen til følge, at husets tag blev meget højt. På taget slog storken sig ned, og denne storkerede var ved gårdens sidste brand den eneste i sognet.

Hans Boyschau og Christine fik to børn, men deres søn døde 11 år gammel, og så havde de kun datteren Gunder tilbage. Hun blev i 1866 gift med *Jes Jessen Brink* (1840–1917) fra en nabogård. Gunder Brink døde 1880, 42 år gammel efter sit niende barns fødsel. Men de fleste af børnene døde som små. De, som levede, var Hans Brink, som fik gården, Marie Brink, som blev gift med gdm. Chresten Holdt i Nørby, Jes Jørgen B., som blev købmand i Barsmark, især kendt som en dygtig arkæolog, og Maren B., som blev gift med gdm. Jes Madsen i Elbjerg.

Den 26. juni 1898 blev gården ramt af en ildsvåde. Alle gårdens udhuse brændte; der var også ild i sædehuset, men her blev ilden slukket, dog led både hus og indbo megen skade af vand. Den dag

var der Knivsbjergfest. En nabo, snedker Chresten Dall, blev ærgerlig, da han så Jes Brink med sin familie drage til Knivsbjerg og sagde: »Det kan være, I kommer raskere hjem, end I drager ad!« Da så gården brændte netop den dag, huskede man på snedkerens ord, og han måtte udstå lange forhør.

Nogle år senere bekendte en gammel karl, som havde tjent på gården, da den brændte, at han ved uforsigtighed havde forvoldt gårdens brand, men ikke haft mod til at tilstå før på sit dødsleje.

Jes Jessen Brinks ældste søn *Hans Jessen Brink* (1869–1935) overtog gården efter faderen. Hans hustru var Cathrine Maag fra nabogården. I hans tid hjemsøgte Kjeldstoft for tredje gang i et hundredår af en ildebrand, og denne gang, det var i efteråret 1933, betød det den gamle gårds udslettelse. På tomten blev ikke bygget igen. Gårdens jorder, omtrent 60 ha, blev, efter at der var foretaget nogle ombygninger, fordelt mellem to nyoprettede gårde ved Nørreskovvejen og to større husmandsbrug ved Dybvighovedvejen. Af de to gårde blev den ene overtaget af Hans Brinks søn af samme navn. Han opkaldte sin nye gård efter sit barndomshjem og gav den navnet Kjeldstoft. Den anden gård kom til at ligge i dennes nabolag og overtoges af Hans Brinks svigersøn Chr. Ehlert.

Her vil vi slutte gårdshistorien for denne gang; hvis læserne synes om den, kan vi måske fortsætte den ad åre.

Et 100 års minde

Den 1. juli i år var det hundrede år, siden den nye kirkegård blev indviet i Løjt sogn. Den gamle kirkegård, omkring kirken, var helt fyldt af grave, og sognets store folketal gjorde en ny kirkegård påkrævet. Man valgte marken »Præstelunden« mellem Løjt Kirkeby og Skovby til fremtidig begravelsesplads; den var præstegårdsjord.

Den første, som fik sit hvilested på den nye kirkegård, var en fremmed, nemlig en gendarms unge hustru, Marie Latke, som var død i barselseng. Hun stammede fra Bjerent ved Slesvig og blev jordet den 1. juli 1878.

Den gamle kirkegård var ikke med eet slag ude af brug i 1878; idet mænd og kvinder, hvis ægtefælle i forvejen var stedt til hvile der, havde lov til at blive jordfæstet i samme grav. Ligeledes havde ugifte personer lov til at hvile i deres forældres gravsted på den gamle kirkegård. Den sidste begravelse på denne fandt sted i maj 1942, idet den ugifte gamle Cilie Holdt blev jordet der i sine forældres gravsted. Den næstsidste, som blev begravet der, var lærerinde frk. Petersen fra Skovby, som døde i 1929.

Da den nye kirkegård blev taget i brug, forsvandt en del af de gamle begravelsesskikke, som hidtil havde været gængse i Løjt sogn, således den sædvane, at man i kirkebyen bar kisten fra hjemmet til kirken, og den skik at bærerne ved begravelsen selv kastede graven til.

Gravstederne på den nye kirkegård fik en vilkårlig plads, sandsynligvis bestemt af den rækkefølge, i hvilken de blev bestilt. På den gamle kirkegård har gravstederne vistnok oprindeligt været placeret efter, hvilken af sognets landsbyer, den afdøde boede i. En gravbog fra 1842 giver indtryk af, at gravstederne i Løjt har været ordnet således, at hver by havde sit område, sådan som på nabokirkegården i

Gravsten på Jakobsgård fra 1780

Øster Løgum, hvor hver af sognets fem landsbyer havde sin særlige begravelsesplads. I Løjt har således alle Barsmark gårde haft deres gravsteder nord for kirken, Barsø og Nørby ligeledes, mens Skovby, Stollig, Dyrehave og Bodum så godt som alle var placeret syd for kirken. Kirkeby havde sine begravelser spredt, så at omtrent to trediedele lå nord for kirken, mens en trediedel lå sønden for denne.

Tre store gårde, Blåsholm, Jespersens gård i Stollig og Nissens på Barsø havde gravsteder lige uden for altervinduerne, en attrået plads, nær kirkens helligste sted.

Kirkegården var omgivet af en dobbelt kampestenmur, hvoraf hver by havde sit stykke at vedligeholde.

Nu er kun meget få gravsten tilbage på den gamle kirkegård. Et par af disse burde være bevaret, således gravstenen over pastor Matthiesen, præst i Løjt i 41 år, død 1843, og en sten over skibskaptajn Jep Svennesen fra Barsmark, død 1851. På denne sten var udhugget en brig for halv sejlføring. I værket »Danmarks Kirker« står, at stenen »er nu det eneste gravminde, der erindrer om de engang så bekendte Løjt-kaptajner«. Nu er begge disse sten borte. Det er dog ikke helt rigtigt, at den nævnte sten var den eneste, som mindede om søfarten i Løjt. På Jep Schmidts gård i Løjt Kloster står en stor ligsten, der har været sat over Nis Knudsen fra Barsø og hustru, som døde 1791 og 1789. På denne har man tillige sat følgende indskrift: »Og da deres Sal. Svenne Knutzen efter Herrens behagelige Villie i hans Ungdoms Blomsters 26. Aar 1776 ved Maymaanets Tiide maatte legge hans Been til Syrinamen i det nederlandske Vest Indien, saa har Forældrene til kærligt Æresminde her villet gjøre hans Navn uforglemmeligt hos de efterkommende Slegter«.

Og endnu et minde om en sømand, et brudstykke af en ligsten, blev i 1961 fundet på Wilhelmsens gård i Stollig. Den bærer følgende indskrift: »Til et kjærligt Efterminde haver Forældrene deres Salige Søns Navn *les Iessen af Dyrhaven* ladet sætte til hans Ihukommelse, fød 1. Sept. 1773, døde i Ribadeo udi Spanien i hans 20. Aar og 20 Dage«.

Pontoppidans »Danske Atlas« fra 1781 skriver: »Paa Løjt Kirkegaard findes henved 300 Liigstene hvis Antal aarligt forøges.« De mange store ligsten, der bestod af ølandsk kalksten, var sikkert hjemført af søfolk. De er nu næsten alle forsvundet. Ved de fleste gamle gårde i sognet ligger de, kløvet til trappesten. Bevaret er den smukke ligsten, der står på Jakobs gård, fra omkr. 1780; to sten fra omkr. 1750 er sat ind i muren på Lammesbjerg, en på Vestre Paulsgård og en på Møllergård i Barsmark.

Vi kunne på Løjt gamle kirkegård have haft en smuk samling gamle ligsten lige som på Rømmø kirkegård, hvor der er opstillet 42 sten; men kun få løjtjinger har haft sans for at bevare disse gamle minder.

Et par hovres krønneker å synnejysk

Æ præst o æ skællebassere

Det va i et sown nør nee, dær haj di en præst, de va så giere o havinds, te de va en stoe spot o skam. Det va gall nok, han ku und sit folk æ føjj.

Men jet gang – det va javn omkring hjøhøst – fæk han sæ en Jyl-lands karl, som kund drej ham en knap. – Et pa daw etter han va kommen, sejer æ præst om mirre te sit folk: »No kan I spænd for o drej nee o slå æ grejs i æ eng. Det må I vol nok kund bly færre med te awden!« »Det kan vi sawt, vo far!« sejer æ jyllænder, o så køe di.

Den hjer eng lå såen en fjerringvej fra æ præstgå; o law di sind va kommen dænee, sejer æ karl: »Høe, no tøss mæ rechte, vi skuld begynd med o spiis vort meldmål, såen gøe vi oltins opp i Jylland. »No, ja«, hven han no va van te det, så kund di da gjern føj ham i et.

Det va lich øwer mirre, o æ soel den prejt, så di lå o blew heel hjamsk; o law æ meldmål va sat te liws, va di da slet it tie te å komm i gang med æ grejs.

»Veer I hva«, sejer æ jyllænder, »skuld vi no it helle lægg vos henn i æ skygg o tej vos et lille nik, fo det blew jo it te møje derhjemm!«

»Nej uha da,« sejer di ander, »det gæe da aller, vi vær jo it færre med æ eng, o æ præst vær gall!« »Ach«, sejer han, æ karl »æ ska nok sørre for, te I it fæe så møje som jet undt oe fra æ præst!«

O det æend da med, te di låj sæ old fem o tow en mirresøwn; o di blew it vachen, før det var awden, o æ soel ståj lawt.

»Ja, no ka det rechte it betael sæ o begynd å et«, såj æ karl, »no spænde vi for o dreje hjem te nare!«

Di ande karl o picher va no æ lidt beklommen ved et, men gutten jyllænder lowet, te di skuld it få bæwl med æ præst.

»No skal I bare føst kømm med ind å den grejsmark dæ o hjælp o fang skællebassere«.

De kund jo it fostå, hva de da sku bruches te, men a karl såj, te det skuld di bare la ham om. I den grejsmark haj æ kre læng gawn o gøjet, o old æ klatt var fuld a di hjer sort skellebassere, I vee nok. Law di sind haj sanket i en fjerng stonds tid, haj di æ meldmålskorre fyltd med skællebassere. – Så låj di æ lách æwer en, kræwlet op i æ vuhn o købe hjemad.

Hjemm i æ gåe stáj æ præst: »No. I blæw vol færre?« »Jo, det gøe vi da, vo far«, sejer æ jyllænder, »men det va ejsen en stram daw!« »Jaja, no kan I gå ind o få jer et lærken tarregrøe, – men hva hæ do dæ i æ korre?«

»Ja, det er en bisvarm, hæ pasto, den fanget vi nee i æ eng!« »Kom hær med den!« sejer æ præst, »den vel æ ha!«

»A nej«, sejer æ karl, »må æ it nok behåeld en, æ er jo en fatte karl, o no var æ da sa glaj, te æ fandt den hjer svarm!«

»Snik snak«, sejer æ præst, »hæe med æ bi, do hær fanget dem i min eng!«

»No er do såen jen!« sejer æ karl, »da skal æ minsyw viis dæ, te æ kan mee ind mit fadervor! No sejer æ: Hokus pokus, old di hjer bi ska bliw te skællebassere!

O te straf fode do er så arre, så skal oldt det grejs, vi hæ slawn æ daw, rees sæ o stå å æ roe som førr!

Væsgoi, no kan do godt få æ korre!« –

Æ præst blæw æ lidt sær ve'et, men han skuld da præw o pipp nee i æ korre.

Law han no see old di hjer skællebassere vråssel dærnee, bliwær han da heel urolle fo sit hø o stræwer o render nee te æ eng.

Han var jo æ lidt ondle tepass ve de hjert hekseri o va it hel driste ve o gå ind i æ lykk. Han list langs æ hegn o pippet ind a æ lejpgaf. – I æ sahm blejst jawn æ vind, te æ grejs det bølget.

No blæw æ præst da fo alvor kossen. Han stræwet o benneket a etter hjemmend.

»No, hvont ståj et te'en?« spue hans kuen.

»Uha uha«, sejer æ præst, »det ståj snar olt sammen, det siist va jawn ve o rees sæ, law æ kam dænee!«

Den stoe fisk

Det er no snart manne år sint, te æ haj en Jyllands karl, hedt Kresten; det er kanske naue a jer, det hows ham enno.

Se Kresten va jo gild o goi, o bestell naue kund han sommind o, men sit foe skuld han ha, ja æ lywe it, hven æ seje, te han åe meer ind mæ o moe tesammel. – Men jet gang va æ no ælywl glaj ved, te Kresten kund sæt naue te liws, ja, no ska I bare høe:

Det var en sommer, det lå naue fin herre synderfra hernee ved æ haw i et par ucher. Di haj vist pæeng som skidt, o di gør it stoends gavn andt ind plask i æ vand o fisk æ lidt, såen fo dje fonøjels.

Så skee et jo, te æ komme dernee en daw, law di haj vat uer å pilk, o di va fejt høj i æ hat, fo di haj fanget en heel urimle stoe tosk. Æ mått jo hen o se å æ dye, o æ kan godt betro jer, te såen klæppert haj æ aller se før, men æ var så led å oldt djert prål, o så kom æ skam te o sej, te den va vol it størr, ind te min busvend Kresten Jyl-lænder kund spiis en te jen onden. »Nej holdt no æ lidt«, sejer di, »no lywe do minsyw; det kund vi fie jo it engang gøe!«

Men da æ no jengang, haj såj et, så wild æ jo it gi mæ, o inden æ

så mæ om, haj æ skam verret ti dåler å, te Kresten kund spii gutten tosk i jet måltid.

Æ skuld sind kom hen å æ kro med Kresten å æ and daw, så skuld han viis sin konst.

Men law æ gik hemma, va æ slet it glaj ve et, fo det va no en grow stoe fisk. Æ blæv olt ælaw heel viss å, te det va naue tombe naue, æ haj vovet mæ uer i; o ti dåler, det va manne pæng dengang.

Law æ va kommen hjem, gik æ øver i æ bås te Kresten o fotåeld ham, hvondt æ va kommen astej.

»Hva men do om *det*, lild Kresten?« sejer æ.

»A ska nok streng mæ an, husbond,« seje Kresten.

A æ and daws mirre gær vi sind øver å æ kro, mæ o Kresten. Dæe sat di fin herre olleree, o di skicket jo geliks bøj etter æ fisk.

Men haj æ vat beklemt førr, så blæv æ da no heel sikker å, te æ haj gøe i æ nalder. Seer I, vi haj it gø naue a om, hvont æ fisk skuld lawes te rett, o law di no komme me en, så seer æ, te di haj brokket en sammel me katøfle te såent labskows, helle hva det no hee. Aldrich i min daw haj æ se såent bjerre å et fad.

Men Kresten høkket æ stoel hen, låj begge alboer op å æ boe o ga sæ etter et. Og I kan tro, han æ! Æ øjn støj stiwi i æ hoi å ham, o han

smasket som naue gammel so.

Di hjer fin herre kund it sej et oe a bar forundring, fo såen appetit haj de nok aller se machen te.

Law Kresten va halvejs ægømmel æ bjerre, dreje han æ fad o klemmer å fra den and sih, o da en lille hal stonds tid va gawn, va æ fad tømmt, o glaj var æ.

Men Kresten han slejt æ ske o keeg op å mæ: »No, husbond«, seje han, »så skuld a vol i gang med den hjer stoe fisk?«

Da vidst han skam it engang, te han haj sat æ fisk te liws, men troi, te det bare var en and ret, han skuld ha føst!

Æ fik de ti dåler, o æ ga Kresten æ hall, fo det tot mæ no, han haj foteen.

Æ han-ochel

Det er vol sawt it manne mee, som hows Madam Mikkelsen i Løjt Skovby. Hun var føjt i Affenrå o blev old hind daw' ved å snakk sit stajs språch.

Madam Mikkelsen va grow dansk o kund bliw heel nell, hven naue snakket tysk te hind. Men jet gang var hun så uslomple å få en tenestpich synnefra, som aller kund jet dansk oe.

A æ daw etter te gutten pich va begyndt i sin plads, komme hun ind i æ dørn te Madam Mikkelsen: »Haben Sie nicht eine Handeule?« spør hun. Hvor manne folk heromlaw vee vol, te »Handeule« betyer en staukvost å dansk, o det vidst Madam Mikkelsen da heller it: »En hanochel, min søde«, sejer hun, »jo, ochler hær vi sommind nok a uer i æ laj, men om det er hann helle hunn, må do helle sjill se etter!«

I Barsmark havde man et mundheld

Æ Tie æ skidt,
æ Gris koste it,
æ Kaal gæe i Stock
aa æ Kjyllinge blywe te Kok.

En goi dryp kaffe

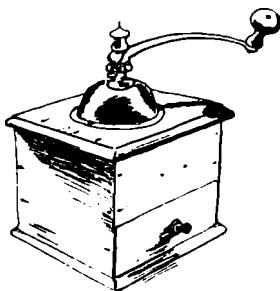

Siden kaffebønnerne blev indført til Danmark, har den ædle drik, kaffen spillet en stor rolle i menneskenes hverdag.

Men tilberedningen har undergået en stor forandring.

Kan man i dag forestille sig, at den blev fremstillet på følgende måde, og det var endda den fornemste:

1 Tekkel (tekedel) fyldtes med vand og sattes »over ilden«. Den bragtes i kog.

De friske kaffebønner blev alt imens malet i kaffemøllen (en herlig lyd iøvrigt, der varslede om, at nu var kaffen under opsejling).

I en bestemt pottetøjskumme blev de malede bønner blandet med æggehvite og lidt salt til det dannede en lind grød. Den skulle »trække« til kedelen kogte, og »klare« drikken.

Nu hældtes kaffemassen i kedlen, mens denne var taget af ilden. Den blev sat over igen og måtte kun koge forsigtig op, ca. 3 gange. Så faldt kaffegrumsen til bunds, og kaffen kunne hældes i kander, skænkes og nydes med velbehag.

Der knytter sig mange morsomme talemåder til kaffenydelsen.

Var der f.eks. luftblærer på koppen, betød det et hemmeligt kys.

Blev der skænket op, inden koppen var tom, fik man en gal svigermor.

Fik man det sidste af kanden, så koppen ikke blev fuld, kaldte man det at »få vuggen«, hvilket betød at man snart kom i lykkelige omstændigheder.

Værre var det, når man kom til at sidde ved et hjørne af bordet, for det betød, at man ikke blev gift de næste 7 År.

Kom der ved skænkningen kaffe i underkoppen, kaldte man det et »Barsøer Halv«.

Iøvrigt havde man udtryk for forskellig slags kaffenydelse:

»Baimoedryp« – en særlig stærk kaffe

»Sukkerdryp« – en kop kaffe kun med et stykke sukker til

»Kråekop« – det var god skik at nøde, og det kaldte man altså »å kråe«

»Tårnkaffe« – en god kop kaffe gjorde godt oven på et uhyggeligt tordenvejr.

Til høsten knyttede der sig også forskellige skikke forbundet med kaffedrikning.

Når hveden (den ædleste kornsort, fordi den brugtes til hvedekage (franskbrød) hvilket man sparede på til hverdag) blev høstet, var det skik, at der bagtes boller, og disse sammen med en ekstra god kop kaffe, bragtes ned i hvedemarken.

Og var al kornet mejet, gaves der »Opslaunshytte«, også kaffe og hjemmebagt pladekage. De gamle udtryk bruges tildels endnu.

»Madam Blå« har styrket mange mennesker, og været rammen om utallige hyggelige selskaber gennem tiderne.

Talemåder

»Hun rænne faa Tackel aa Tau«

»No maa vi hælle fåhal.« ---

(om en der er syg) »No ligge han faa Anke ægjæn« ---

»Nej, hvo æ hun uetaklet!« ---

»De kom faa ful Sejl« ---

»Hun va godt terigget« ---

»Han haj sat ol æ Sejl te« ---

»Hun refet up i æ (Kjul) skjørt« ---

»Det kom aa den blå Hyl« (i vandet) ---

»De sejle mæ faa små sejl« ---

»Æ Bølge gik højt« ---

»Pokke sku spæe, saalæng æ Mand ka fae«.

De 17 bjerre i Skovby

Thomasbjerg

Hauerbjerg (Kragesgaard)

Arnbjerg (ved Skrevensten)

Skybjerg (ved Nattergalskoven)

Trendbjerg (ved den gamle Smedie)

Svendsbjerg

Fæletbjerg

Trilbjerg (Hans Jespersens gruskule)

Brændevinsbjerg (v. Høgebjerg)

Thulesbjerg

Svensbjerg (bag den gamle skole)

Æbjerg

Foldbjerg (Otto Olesens)

Skarrebjerg (Peter Jac.s gård)

Brunbjerg

Blåbjerg: Blåhøj?

Syttens Bjerg (Helmut Krags mark)

Altsom fæn Her sandeligen Mestres og groote Jurisdiction
 i Loet. Vognen Gælder for nu til det med Forordningen, at den
 vil gaae efter nu med Forordningen Taxten med Hveris arbeid
 og tillige ringene som efter følger og Specification

1 Paar Høsko	40
1 Paar Dito gamle	20
1 Paar Dito med Høi	30
1 Paar Dito med Høi inde i Høi og Jagner	5 1/2
1 Paar Dito med Høi inde i Høi	5
1 Paar Gælder at En Place	17 1/2
1 Paar Gælder at En Place	17 1/2
1 Høi Enslagen Høi	21 1/2
1 Høi Enslagen Høi at En Place	10
1 Høi med gamle Høi at En Place	37
1 Høi Enslagen Høi	
1 Høi Enslagen Høi at En Place	4
1 Dito at En Place	10
1 Høi Enslagen Høi	2
1 Høi Enslagen Høi	5
1 Paar Høi Enslagen Høi	3
1 Paar Dito Enslagen Høi	4
1 Paar Høi Enslagen Høi	5
1 Paar Høi Enslagen Høi	6
1 Paar Høi Enslagen Høi	12
1 Paar Dito Høi	8
20, Høi Enslagen Høi	2
1 Høi Enslagen Høi	

Denne gamle originale prisliste fra 1755 er sat op af 4 smede fra Løjt.

Som man ser, skelner de imellem, hvad der er repareret med gammelt og nyt jern, gammelt vil sige brugt.

De har naturligvis først og fremmest »skoet« heste, men derudover har de beslået landbrugsredskaber med jern og iøvrigt repareret plove, harver og m.m.

Møntenheden er vanskelig at bedømme, men at de har taget deres overenskomst alvorligt ses af slutsætningen.

Gammelt smederegnskab fra 1755

Eftersom Vie samtlige Mæstere og grove Smede i Loit Sogne haver forenet os med hverandre, at Vie vill gaae efter nedenskrevne Taxter med vores arbeid og ikke ringere som efter følger og Specification.

	<i>Lyder</i>	
	Mrk. Skilling	
Et par Ny sko		4
Et par Ditto gamle		2
1 par ditto med Stød		3
1 par Ditto med Staal udi Næser og Hager		5½
1 par Ditto med Staal udi Næser		5
1 par Hauer at Beslaa	1	
1 par brede Boel Haver at beslaa	1	8
1 Ny beslagen Vogen	1	
1 gammele Juel at beslaa	10	
4 Juel med gammele skinner at slaa paa	3	4
1 Nyt plaue Jern	1	
1 Plau Jern at legge for		4
1 Dito at hvesse		1
1 Land Bolt		2
1 tri fork		5
1 par smaa dør Henger		3
1 par Dito forsvarlige		4
1 par plad Henger		5

1 Handtegt med Behørlighed (tilbehør)		6
1 par forsvarlige port Henger		12
1 par Dito smaa		8
20 forsvarlige søm		2
1 Bund Nawer		5
1 skeer Knif	1	12
1 ny Lee og 2 gamle	2	8
1 ny Lee	3	
3 Juhler Nawer a 18 a 16 a 14		
1 forsvarlige Ryt Spade af voris eget Hiern	2	4
1 Maadelig Dito	2	
1 forsvarlige gravspade af voris eget hiern	1	4
1 maadelig Dito	1	
1 forsvarlige Boll Øx (til at hugge bjælker ud med)	2	
1 maadelig Dito	1	8
1 Ress Øx (risøkse)		12
1 hiern Bunden Hammel med Tapper paa	1	2
1 par miler af Vores eget Hiern	1	2
1 par Dito af mandens Eget Hiern	1	
1 Bæuel Hammel med Ring om		12
1 Harre med 6 tender	2	
1 Dito med 7 Tender	2	4
1 Ryt Hack af mandens Hiern og Staal (ryddehakke)		12
1 Kret Bar af Beslaa (trillebør)		10
1 Torf spade		12
1 Trind till en Vogen af mandens Eget Hiern	3	
1 Plau Bøm med Nyt Hiern under og over	1	
1 forsvarlige Sage (sav)	4	4
1 Maadelig Dito	3	
1 Tredsko Nawer	1	2

Alt det ovenskrevne Taxations Arbed forpligter Vie samtlige Mæstere og grove Smede i Loit Sogen at Holde Skrift og Takst? Saa Sant os gud skall hielpe og Hans Hellige ord.

Loyt Sogen den 1. Octobre 1755

Hans Andersen Smidt

Jep Pedersen Smidt

Jep Hansen Smidt

Jep Marcussen Smidt

Et gammelt testamente fra 1851

Tegnet Cr læses: rigsdaler courant

Følgende testamente stammer fra Eschel Toft's gård i Nørregade. Slægten omtales allerede 1709. Siden hen er gården gået i arv.

Den sidste ejer Eschel Petersen Toft døde 1945. Han havde ingen efterkommere og gården gik over på fremmede hænder.

Copia for Eschel P. Tofft og Kone Aprotion *Skreven d. 19. Marts 1851* at der imellem mig Peter H. Tofft og min Søn Eschel P. Tofft begge fra Loit Kirkebye formedelst Alderdomstiltagende overlader min Fæste Gaard saaledes som den nu Staar med Bygning og Lande-rier og Tilkøbte Ejendomsland fra Peter Petersen Gaard (Eschel Schmidt undtagen) alt Kvæg, Hester, Plau Vogner og alt øvrigt Arbejdsredskaber, Gjøde Udsæd i Landet Ind og Udbo med Forbeholden 1 Kerre, 1 Rydsslæde (kælk) den gamle Stadsvogn, 1 Hest fodert paa Stalden Sommer og Vinter, alt frit Spisen og Drikken, Klæder og Sengetøj i Huset 1 Stue den liden Stue i Nordwest i Huset fri Gang i Backhuus og omgjort som vi finder for godt, fri Tørv og tør Brændsel, Opvartning og en Tieneste Pige. Fri Læge og Medicin og Begravelse og finder ieg, Peter H. Tofft og Hustru forgodt, da at have 6 Allen af Sedhuset i Østerende oven og nedan alt gjort efter vores Godtbefindende.

Redskaber til Fornødenhed til vores Aftægt og alt liig det største Aftægt i Sognet. Tillige Handpenger: 16 Cr. aarlig og 8 Rigsdaler Skatt af Eschel Schmidts Land, da maa han min Søn Eschel P. Tofft bruge det til Græsgang til vorres Død og betale alle Tyngder og Byrder. Jep Elberg og Kone Quitterer Migal Migelsen og Kone quitterer, derimod skal Hans P. Tofft have 500 Cr. Blive staaende i Gaarden for P.c. dog maa han ej opsigte mere som en $\frac{1}{2}$ Part af den Sum i hvert Aar og Eschel kan betale ham hans Sum ud, naar han finder for godt, hvormed han skal være affunden og alt i Rigtighed. Dermed er vi alle tilfreds og Skriver vor Haand under.

Eschel P. Tofft maae Blive *Skreven* for Gaarden, naar han finder

det for godt, ieg Peter H. Tofft og Hustru Bevilliger vort Aftægt punktviis udsat og Indprotocolleres.

Dette Papir kan blive her i Huset og vi kan samtlig Skrive Et Andet ud til Øvrighed naar der gørrer en Contract, men alt efter ovenstaaende Form. I modsat Tilfælde at min Søn, Hans Petersen Tofft Skulle døe inden Eschel Petersen Tofft faae Gaarden da skal al hans Formue deles i 4 Dele Peter H. Tofft og Kone 1 Del, Eschel P. Tofft og Kone 1 Del, Jep Elberg og Kone 1 Del, Migal Migelsen og Kone 1 Del, hvormed alle tilfreds og i Rigtighed.

Angaaende Eschel Schmidts Land efter Begge vorres Død, da skal dette Land tilhøre Eschel P. Tofft med alle dets Tyngder og Byrder imod at betale 100 Cr. til Hans P. Tofft og 100 Cr. til Migal Migelsen hvormed dette er afgjort. -- Skulle Eschel P. Tofft og Kone være døde og ingen Børn, da modtager de andre af mine Børn dette Land med alle Tyngder og Byrder og deler efter deres Godtbefindende, hvormed alt Eenstemmig er afgjort.

Angaaende vorres Capital er
100 Cr. hos Peter Govsen i Kirkebye
50 Cr. hos Peter Friis i Giønner
50 Cr. hos Helena Smit i Kirkebye
50 Cr. hos Helena Smit i Kirkebye
Eschel P. Tofft   Hans P. Tofft
Brud eller Kone
1 Lige Part   1 Lige Part

Denne Sum vil vi selv Raade for, saa Længe vi lever samt alle vorres Klæder og andre Mobilier eller deslige og efter vores Død deles efter Hoveder.

Jep Elberg og Kone   Migal Migelsen og Kone
1 Lige Part   1 Lige Part

Naar der er 4 f., da faar hver 1 Part af disse 4 Parter hvormed denne Sag er alt afgjort og i Rigtighed.

Angaaende $\frac{1}{4}$ i Palcahte the Plater og $\frac{1}{16}$ Part i Souccors. Paa

disse 2 Parter hviler en Gæld paa nuværende Tid haaber at det kan blive udbetalt inden 1 Aar.

Jeg og min Hustru vil staa for Skibsparterne for det første og naar al giæld er udbetalt og den Gield i Acten, da vil vi dele alt efter Godt-befindende og Anstændighed, eller min Meening efter 5 Potter Lig Overanførte nemlig Jeg og Moder 1 Pot og de 4 Ovenstaaende, Alt ovenstaaende vil vi alle være Tilfreds med og Efterleve og ej gjøre hverandre noget tilmode, men al Tilfredshed og saa ønsker ieg at Gud vil give os alle sin Bistand dertil og dernæst Venlig og Kierlighed og Tieneste skal i bevise hverzndre saalænge i Lever, Gud Styrke og Bevare os alle sammen og for alt beder og holder Eder til Gud i Himmelen. Skreven af mig i *Loit Kirkebye d. 19. Marts 1851 Peter H. Tofft, Catharina P. Tofft fødte Tæcker.*

Peter H. Tofft 19. Marts 1851 II

Skulle der tilfalde mig og min Kone noget Arv, da vil vi selv raade derover efter vor Mening.

Saasom der findes noget gammelt Stentøj og gamle Kleder og Sølvtning og deslige her i Huset, dette vil vi dele denne Sommer alt efter samtlige Overenskomst.

Hvert Aar i Januari Maaned vil vi samtlig samles her i Huset at gjøre alt mellem os i Rigtighed og tager dette Papir med. I modsat Tilfælde at der skulle blive Uenighed i Familien, da skal Højprest, Sognefog og Armforstander her i vort Distrikt nedlægge al Strid, hvorved vi skal alle i Familien være tilfreds med ovenstaaende. Er allt min Villie, *skreven af mig i Løit d. 19. Marts 1851 Peter H. Tofft.*

Gjæld som hviler paa Gaarden Madam Jocumsen, Johann C. Eschelsen, Peter Maag, Peter Swennesen, Jens Kopperholdt, Jørgen Burchardt, Peter J. Hemmet, Nis Iversen, Hans P. Tofft Gjældt som Eschel P. Toft tager Gaarden for: 2.500 Cr.

Hans 3 Sødskende, hvorfor de skal quittere, naar den Sum er dem betalt, og har ei mere at fordre af ham (de har forhen bleven betalt den Summa). Migal Migelsen har faaet 1000 Cr. af denne Sum og alt Udstyr, hvorfor han skal give en lovlig Quittering, naar forlanges.

Jep Elberg har faaet 700 Cr. naar han faaer den ovenanførte Vek-

sel stor paa 500 Cr., da skal han give en lovlig Quittering paa den Sum og alt hans Udstyr naar forlanges.

Hans Petersen Toft skal have en Veksel, naar ieg Overlader Gaarden til min Søn Eschel Petersen Tofft, dog maa han ingen Renter faa deraf, før Overenskomst mellem Jep Elberg og Migal Migelsen og Eschel Petersen Tofft er opgiort. Hans Petersen Tofft maa opsigte Pengerne til Udbetaling, protocolleret paa Gaarden eller Overenskomst. Han maa ei opsigte mere som 250 Cr. hvert Aar, men Eschel P. Tofft kan betale ham alt, naar han finder for godt. Min Mening er for Frygt at han skal blive arm og trængende paa sin Alderdoms Dage, at han da kan faa Ophold og Klæder paa Gaarden eller hans Penger udbetalt, at leve af det er Grunden, Alt hans udstyr skal staae under samme Vilkaar, skal denne Sommer blive forfærdiget (Mit Chatolskab, 1 Kuffert, 1 Kiste, 1 Bord, 1 Spejl, 6 Stole, 2 Senge, alt Sengetøj er ferdig men ei fyldt til Dato, men hvis muligt skal fyldes dette Aar. 12 Lagener. 12 Hørgarnsbleer og andre smaa Deeler skal blive tillagt i Kisterne og en Fortegnelse over alt Ting og alt merket med H. P. Tofft.

Der findes 6 store og 12 smaa fik Kleder, 1 Dug dril og 12 Salveter, 6 Handugger 2 gamle Salveter, 1 gammel Dug, 12 Puddersvorrer nogele Sølv Tøj og deslige smaa deeler vi vil gjørre alting paa det bedste.

Tilføjet d. 9. Januar 1852. Hans Udstyr og Indhold i hver Kiste til d. Dato som følger paa den anden Side.

Jeg Peter Hansen Tofft og Hustru – –

Naar al den Gield er udbetalt af mig eller Skibsparterne, da skal Jeppe Elberg og Maren Elberg have 900 Cr. betalt 300, betalt 300 Migal Migelsen og Catharina Migelsen have 900 Cr. 300 bet. betalt 300 Jep Elberg og Maren Elberg faar Arvepart efter J. Holm 300 Cr. Ligeledes en Skienk til Bryllops og Fader Gave til dem Begge. Ligeledes bevilliger ieg og Kone efter Omstændighed at give vor Søn Eschel P. Tofft – naar han bygger eller omgiør ved Sødehuset en Sum.

Sluttet d. 19. Februar 1851 Peter H. Tofft, Catharina Tofft

Dette Skrivelse skal Blive i Kraft og Efterleves.

Min Part efter min Broder Jep Toft lydende Hans Tofft Contract kan ei forlanges førend han er 60 Aar er efter min Mening 800 Cr. imod det $\frac{1}{2}$ falder til Gaarden og alt Udstyr.

Jep Toft kan også arve sin Part efter sin Broder Matz Toft. Min Meening er at Matz Toffts heele Udstyr i Penger var eftergivet til 600 Cr. det $\frac{1}{2}$ er falden bort og alt Udstyr.

Copia for Eschel P. Tofft 19. Martz 1851 III

Jep Toft eier circa 10 C. Arv efter Bothilla Migelsen, som H. Tofft har i Kassen. En Copia af en veksle i min Forvarring har Catha. Elberg 75 C. af Arv, hvis hun ei bliver givt. Det bemerkes, at ieg maa ei Sælge Skibsparterne uden først at Tilbyde de andre Medredere først.

Naar ieg afstaar Gaarden, da skal Indprotocolleres paa Gaarden vores Aftægt Lydende det Værelse Nord West i Huset. Spisen, Driken og Klæder, Opvartning og alt hvad forlanges til vort Eget Brug Baade inden og uden Dørre til vort Fornødenhed. Udtages naar forlanges. Naar findes for godt 2 Fag i Øssterenden Oven og Neden og vedligeholdes af Gaardens eier. 1 liden Forstue 2 Kakkellovner og indrettes som vi forlanger frit Brendsel af Tørv og hugget Tørt Træ saa meget som vi behøver til vort eget Brug Tørt under Tag tillige under Tag lydende i Forening en Vogn 1 Kerre, 1 Rydsslæde 1 Hest, fodert og opstaldet paa Stalden naar vi vil ei have 1 Hest da fri Befordring med Hester Vogn, Karl når forlanges, fri Adgang til Bagerovn og Backhuus, Bagtrauv, Brynden, Kollhaven, Krudthaven Abelgaard alt til vort eget Brug alle Slags Kiøkkentøj Bord Stolle 3 Senge og 3 Sengesteder gjørres efter Huset 1 Tieneste Pige Lønnes og fødes paa Gaarden som skal passe os op og naar 1 Pige ei kan pleie os saa som af og udi Sengen eller ved at Vaage ved os, da er Gaarden forpligtet til at give den hielp vi Behøver Handpenger er forhen bestemt 16 C aarlig hente vort korn og bringe det i Huset og lade det Male i Møllen.

3 Tønder tør Rug

1 Tønde Molt

2 Tønder Byg
1½ Tønde Boghvede Gryn
10 Lispund Røget flesk
5 Lisp. Røget Kiød
4 Pund Humle
1 Skiep Salt
2 Lispund Hør
2 Pund Uld
1½ Lispund Tallig
1 fedt Lam ved Martine med Uld paa som vi selv tager Ud af Hjorden
2 Pund Smør Ugentlig ½ Deel om Vinter ½ Deel om Sommer, 4
Styk Hønseæg i hver Uge, frit hav Sand ½ Skiep Kantøfler i hver uge
½ Kande Sød Melk daglig
30 All Bleget middelmaadig Hørgarn 10 All Blaagarn naar 1 af os
er død falder 1/3 bort af alt dette. Alt Korn Leveres os i 4 Gange
hver 3 Monater.

Doctor Medesin og alt Befordring med vogn, Hester og Folk skal ydes os af Gaardens Eier – fri Stole Stader i Kierken. Chrestelig Begravelse efter begges vorres Død Nabolig med alle dertil hørende Koster.

Vi vil tage alt ud af Huset med os paa Aftægt uden nogen Grændse. Naar 1 Af os er død kan den sidste deele bort af vor Formue hvad den finder for godt og er min Meening denne, som forhenbestemt efter Hoveder, Enden (enten) den sidste af os dør da deeles al vor Formue til vorres Børn efter Hoveder men selv raader derover saalænge vi Lever. Af den Grund da gaar ingen p.c. deraf. *Loit Kierkeby d. 9. Januar 1852 Peter H. Tofft og Catharina Tofft.*

Hans Petersen Tofft Udstyr 1851 d. 23. October er Skreeven og nedlagt Lydende 1 Chatolskab T 1 grøn Koffert T Cirka 6 Lispund Hør 1 Speil T 1 Bord T 6 Stole T. 1 Bing med 2 Rum udj. T. 1 liden Blaa Kiste T. 1 udhuget Kiste T. nedlagt udj.

1 blaa og hvid Streger femsel Overdyne Ufyldt
1 Bomolds rød og hvid femsel Overdyne Ufyldt

2 Blaa og hvid Bred Streger Underdyner Ufyldt
2 Blaa og hvid Bred Streger Hoveddyner Ufyldt
4 Bomolds røde og hvide femsel Puder Ufyldt
4 Bomolds blaa og hvide femsel Puder Ufyldt
1 Linned blaa og hvide Streger Hoveddyne Ufyldt
1 Linned blaa og hvid Streger Underdyne ufyldt
6 St. Store Linned Klude H.T. Nr. 1,2,3,4,5,6,
6 St. Bomolds Lomme Tørklæde H.T. Nr. 1,2,3,4,5,6
6 St. Bomolds Lomme Tørklæde H.T. Nr. 1,2,3,4,5,6
7 St. grove Hørgaarn Bleer syet
3 St. fin Hørgaarn Bleer syet
femsel = femtrådet femskaftet
fem søl (jfr. tossel = 2 søl)
fiesel = 4 søl

Copia for Eschel P. Tofft 19. Marts 1851 IIII

9 Alen Bomolds Blaat og hvid Toi
1 Par hvide Linned Lange Bokser
1 Blaa og hvid Bomolds Skiorte
1 hvid Linned Skiorte 1 grønt Trov
1 Bord Dug Citron Monster B.M.
2 St. Salvetter Citron Monster
2 St. Blaa og hvide Halv Ærmer
1 Dug 12 Salvetter syd og Nr. 12. H.T.
2 St. gammelt blaa og hvid Overtrækker til Køj Tøj
95 All Hørgaarn til Bleer og Pudersvor

Nedlagt i Skibskisten 23 Deele

1 Hing Maatte, alt Rebetøj T.
2 St. store blaa Fader
2 St. store mindre blaa Fader
2 St. Tintallerkener
2 St. lange Messing Lyse Stager
2 St. lange Tin Lyse Stager
12 St. Smaa hvide Talerkener

2 St. Store Tin Fader

1 St. Søe Kort

Hans Toffts Part af Sølv Tøy Bruges i Huset tilsammen

1 Pantosie Skee MM. & MM. Blosholm 1818

1 Flødeskee I.C.K. 20. Nov. 1818

1 Spiseskee Nis Bertelsen Kierkeby 1783 E.B.

1 Spiseskee Wilmigton Begge 2 Slet Sølv

Efter Begges Vorres Død og alt i Rigtighed mellem vorres Børn, da Brændes dette Papir. Ønskes af os at H. P. Toffts Tøy bliver udloftet hvert Aar repareret og oppusset før det kommer af Huset.

Bagning

I første halvdel af dette århundrede fandtes murede bageovne endnu flere steder på gårdene; men i den sidste menneskealder er de vistnok alle revet ned. Den store ovn brugtes flere steder endnu under den første verdenskrig, selv om mange bagere dengang sendte brødvogne ud.

Ovnene var her på egnen gerne bygget op i bagehuset (æ bakhus), der oftest tillige var vaskerum. Det kunne være et særskilt lille hus, der gerne på grund af brandfaren lå et lille stykke fra de øvrige bygninger. Det stammede oftest fra 1800-tallet og var tækket med tagpander. Men tit var bagehuset et rum i stuehuset eller i en ende af ladebygningen.

I bagehuset stod det store bagetrug, og der stod de grejer, der brugtes ved bagningen: *skydsel*, *herle* og *ovnrage*.

Ovnens åbning, »æ ovnsmund«, kunne lukkes med en jernluge. Ovnens gulv kaldtes *arnen* (æ arn).

Dagen før selve bagningen blev der »lavet te bagend«. I bagetruget kom der rugmel og vand. Deri æltede man surdejen, der havde stået siden sidste bagning for 1–2 måneder siden. Det var en lille klat dej, der imens var blevet sur. Der var slået et kors i surdejen.

Dejen blev godt æltet, hvilket gerne blev besørget af en af pigerne. Man havde det »seje«: »En skal se en pig ved et bagtrow o it i en springdans«.

Nogle steder slog man derefter kors i dejen i bagetruget; Voldborg Schmidt i Kirkeby (1851–1933) fortalte, at hendes mor altid slog kors, idet hun sagde: »I Jesu Kristi navn!«

Når så dejen var færdig, blev der gerne lagt en dyne over trugene, hvorpå så dejen stod natten over, at den kunne »løjtes«, d.v.s. de

gærsvampe, der var i surdejen, bredte sig stærkt, så dejen blev porøs og fyldte meget mere.

Tidligt næste morgen blev der fyret i ovnen; i Løjt mest med træ, i Ø. Løgum sogn med tørv. Tjørnegrene havde særligt ry for deres evne til at varme ovnen op. Opvarmningen varede et par timer, til »æ sort mand« var ude af ovnen, d.v.s. soden skulle være brændt af stenene i ovnens loft. Ville den sorte mand ikke gå ud, råbte man i ældre tid ind ad ovnsmunden: »Kom ue dit skarn, hjælp Marri med æ barn« har Hans H. Toft (1861–1947) fortalt. Dog kunne man i hans barndom ikke godt være bekendt at sige det mere.

Man har også brugt at prøve ovnens varmegrad ved at kaste æggeskaller derind; de skulle blive brune, så var ovnen tjenlig.

Imens havde husmoderen og tjenestepigerne formet brødene og prikket dem med en kniv.

Ilden i ovnen, som nu var nedbrændt til gløder, blev så »skaret«, d.v.s. raget over til den ene side, så arnen blev bar i halvdelen af ovnen. Brødene blev først »klistrede«, d.v.s. oversmurt med rugmel, udrørt i vand; derpå blev de sat i rad på »hærten«, et tykt bræt af en halv alens bredde og af ovnens længde. Den blev så skubbet ind i ovnen, for at brødene kunne *gistnes*. Hærten blev trukket ud igen, og brødene vendt, for at brødene kunne blive gistnede også på den anden side. Efter gistningen blev brødene overstrøget med råmælk, som i Løjt kaldes »stråg«, i Ø. Løgum sogn »bjest«.

Når så ilden var helt nedbrændt, blev de sidste gløder og asken raget ud med *ragen*; de fik et par spande vand over sig, så var ilden slukket. Arnen blev derefter rensed med *en visker*, en stang med en halmtot eller en gammel sæk i enden, der dypedes i vandspanden. Nu blev brødene et for et sat på *skydselen* (æ skøssel) og skubbet ind på arnen, og når ovnen var fuld blev der lukket for ovnsmunden.

Brød skulle stå to timer i ovnen, kager (hvedebrød) kunne klare det med een time.

Efter at brødene var bagt, havde ovnen endnu så megen varme, at der kunne bages et par *knæpkager*, flade kager, lavet af den sidste dej, der skrabadet af truged. De var oversmurt med råmælk og smagte dejligt med smør på.

Brødet kunne selvfølgelig mislykkes. Det kunne blive klægt, eller der kunne dannes en klæg stribe i det, så var det *hvædstenet*; der kunne også opstå en revne, der inden for skorpen gik tværs igennem brødet, så var det *frafaldent*.

Det yderste af brødet (skorpen) kaldes her *æ ring*, enderne kaldes »æ endskiver«.

En gang bagning kaldtes *en bægt* (bæjt).

I gammel tid har man brugt ordet *raule* (rugleve) om et rugbrød. Ordet blev brugt af min mormor i Ø. Løgum sogn (født 1839). Johs. Kok har i sin ordbog fra 1863 ordet fra egnen mellem Haderslev og Abenrå.

Tvebakker kaldes her *kavringer*; sønden Abenrå fjord hedder de tybakker. De købtes vistnok altid hos bageren.

I tiden mellem to bagninger brugtes ovnen til arrest for skrukke

Stin Mikkels kagekone fra Løjt, ca. 1865

høns. Derfra stammer utvivlsomt skæmtesproget »Se no, såj Maren te sin høns, da lot hun dem ind i æ ovn«.

I ældre tid har man vist kun bagt rugbrød, i nyere tid bagtes også *kage*, d.v.s. hvedebrød.

Småkager kaldtes tidligere ofte for »bækkernødder«, de kom i brug i forrige århundrede. I en dagbog fra Paulsgård i Barsmark skrives 22. dec. 1858: »I aftes bagte Tille Svincører« (d.v.s. klejner).

Til jul bagtes noget særligt bagværk: pebernødder, som her kaldtes »små bækkernødder« eller, i nyere tid, blot »bækkernødder«, på Sundeved »knæppenødder«, og »gode råd«, som i Løjt sogn og i Åbenrå også kaldtes »vestervigs«. I dagbogen fra Paulsgård står der d. 27. febr. 1858: »Tille bagte Vestervies-Kager«. De bagtes i et særligt Godråd-jern, og det var flade firkantede vaffelagtige kager, der gerne var pyntet med blomster, stjerner og dyrefigurer. Der findes Goderåd-jern, som vistnok stammer fra 1700-tallet.

Omkring 1900–1920 kørte brødvognene omkring fra bagerne, eller kagekonen eller kagedrengen gik med de store kagekurve. De havde gerne halvgrossenskager (d.v.s. sige konditorkager) med. De kaldtes sådan, fordi de kostede $\frac{1}{2}$ Groschen (= 5 Pfennig). Endvidere kunne vi for 60 år siden købe trillingskager (vist opr. 3-skillingskager), »bønderdreng« og til fastelavn hedevinger (fastelavnsboller).

At kagekonen ikke er af helt ny oprindelse, ses af et fotografi fra omkr. 1865 (trykt i Sdrj. Maanedsskrift 11. årg. s. 65), der viser en kagekone, Stin Mikkels fra Løjt Kirkeby.

Om bagningen i et fattigt husmandshjem i Egvad sogn fortalte en gammel mand (født 1869), at i hans hjem bagtes aldrig småkager. Fik de fremmede, kom der rugkage og kavringer på bordet. Kun til jul bagtes Gode råd og små bækkernødder. Disse blev bagt af rugmel. De blev lagt ind på den bare arne i ovnen, når brødene var kommet ud. Når de var bagt, blev de raget ud i et sold, og aske og kulstumper sældedes fra.

Et gammelt brev

Originalen til nedenstående brev fandtes i 1905 hos løjtningen Jep Toft i Heyward, California, hvis hustru var efterkommer af brevskriverens søster Cathrine. I januar 1905 har nævnte Jep Toft afskrevet brevet og sendt en genpart til sin broder gdm. Hans H. Toft i Barsmark.

Brevet er skrevet af Peter Krag, født i Løjt sogn den 27. april 1784. Hans fader var sømand og indsidder Christian Pedersen, der stammede fra Vejrup på Fyn. Moderen, Karen, var datter af Nis Nielsen Busk i Løjt Kirkeby og Ann født Krag.

Slægtsnavnet Krag stammer altså fra brevskriverens mormor, hvis forslægt på fædrene side har ejet en mindre ejendom i bydelen Boesgård i Kirkeby siden 1635. Hvorvidt denne familie var beslægtet med den i sognet ret udbredte gårdmandsslægt Krag, er det ikke muligt at afgøre.

Bergen, d. 20. Sept. 1823

Min kjære Sødster.

Du har et Brev tilgode hos mig, kjære Katrine, for den Tilskrift, hvormed Du i vore Forældres Brev glædede mig. Du er en heel Mønsterpige i Stiil og Skrivt. Jeg har meget ofte gjennemlæst, hvad du skrev, og har det i dette Øjeblik liggende for mig og fornøyer mig derover.

Jeg tvivler ikke paa, at du pynter Dig med Smag, og det glæder mig at see af Din Skrivelse, at Du kand selv forfærdige Dine Klæder. Dette er efter Regelen og bør hos et dueligt Fruentimmer saaledes være. Den regelretteste Skjønhed kand ikke opveje Duelighed i Huusholdning hos et Fruentimmer, selv ikke da, om hun har store Penge i Medgift. Du har ingen Kjæreste, siger Du, og Du lægger til, at Du heller ingen bryder Dig om. Jeg vil være saa artig imod Dig at tro, Du

siger sandt, det er alt, hvad Du kand forlange. Naar der indstiller sig en Frier til Dig, saa vil jeg bede Dig bruge al din Forsigtighed. Du har ingensinde nødig at være saa forsigtig som netop da. Kunde Du da føre det over Dit Hjerte at spørge Moder til Raads, da gjorde Du det bedste, der var Dig muligt at gjøre. Skulle Du selv have inderlig Lyst at give Fyren ja, og Moder skulle ryste paa Hovedet dertil, saa er det rigtignok i høieste Grad ubehageligt, det tilstaar jeg Dig reent ud, men har Din Moder nogensinde villet Dig andet end Dit sande Vel? Men desværre, Fornuften er i Frierdagene ikke istand til at gjøre dette Spørgsmaal.

Vor Fornuft er paa denne Tid en afsagt Fjende af alt, hvad der er fornuftigt. Jeg tilstaaer Dig, at jeg her taler af Erfaring, og den kan aldrig bedrage os. Jeg har selv flere Gange været nær ved at gjøre mig ulykkelig ved Giftermaal. Jeg havde paa den Tid, hvad Kjærligheden betraf, aldeles ingen Fornuft. Jeg handlede snoorlige imod Fornuften; thi skimtede jeg endogsaa Urigtigheden i mit Foretagende, saa forandrede jeg derfor ikke noget deri. Det er Din Broder, der skriver Dig dette, Katrine, men det skrives ikke som Formaning eller Raad. Jeg er overbevist om, at Raad og Formaning i denne Henseende fra en Broder til en Sødster yderst sjældent, maaskee aldrig, gavner, og alle forliebte Folk, troer jeg, ere forrykte paa Forstanden. Da Du endnu ikke er forliebt, saa kand Du overveje det og smile til mig derfor. – Og dog blev Du ikke ulykkelig ved Dit Giftermaal, hører jeg Dig sige. – Nei, Katrine, jeg blev fuldkommen lykkelig. Jeg jubilerer hvert Aar den 5. April, som er min Bryllupsdag, med henrivende Glæde og inderlig Tak til Gud. – Men det var vist ikke min Fornuft, som beredte mig denne Lykke. Mig har et særdeles specielt Forsyn, en kjærlig Fader og en god Gud ledet igjennem Verden og saa at sige mange Gange med Magt revet mig ud fra min Fordærvelse, vistnok uden min Fortjeneste. Jeg synes derfor virkelig at gjøre en Undertagelse fra den almindelige Regel. Jeg har aldrig truffen en af mine Skolekammerater, som har gjort den Lykke, jeg har gjort, endskjøndt mange af dem havde langt bedre Udsigter. Af alle Guds Skabninger har ingen Aarsag til saa stor Taknemmelighed som jeg. Ingen Modgang har truffen mig mit hele Liv igjennem.

Så charmerende kunne en ung løjting pige være

Men Apropos Katrine! Siden Du melder mig om den store Forandring, der er skeet i min Fraværelse, og som Du troer ville sætte mig i Forundring, dersom jeg nu kom i Løit Kirke, – jeg seer jo nok, Du mener Klædedragtens Forandring, og især er det nok Dameklædnin-gen i Løit Kirkeby, som Du mener ville opvække min Forundring, hvis jeg saa den nu.

Jeg tager heraf Anledning til at spørge Dig, hvorledes de fornemste Løits Damer nu omstunder klæder sig, og hvem der nu angiver Tonen.

Til min Tid vare de Fornemste Laves – jeg faaer vel tale fornemt og kalde ham »Lorens« Holtes Døttre, Nis Bruns Døttre, Maren Smits i Klosteret, Fogdens nuværende Kone, af aller fornemste Rang i Klædedragten. Dernæst kom de fornemste sædelige Borgerfolk, nemlig Døttrene af Brødegarden, Bodel Ivers, Ellen Bærens, Jomfruerne af Dalholdt o.s.v., men Forskjellen mellem disse »Klasser« bestod

fast alene deri, at den første Klasse gik med hvide Strømper; thi for Resten var Søndagsklædningen for begge Klasser som følgende: en Klædes Frakke med smukke blanke Knapper, hvorpaa der sattes megen Priis. Paa Hovedet havde de en silke Høll med Quast af brede silke Baand under Hagen og bag i Nakken.

Foruden denne Høll havde de en Bakkenhue og Holdklud med smalle fine Kniplinger om. Strimmel var gaaet af Mode, den kunde vores Moder neppe bruge mere. Her oven over havde de paa Hovedet en stor sort Kap, høit opstaaende foran, med haandbrede sorte Kniplinger for og hvid silke Underfoer.

Skjørtene kunde man ikke see for Frakken over dem, som lod see de hvide Been nedentil, hvorfor man og kaldte dem de hvidbenede Føl.

De fornemste Ungersvende stillede sig om Søndagen imellem begge Kirkedørene og havde stedse Øynene henvendt efter Nis Møllers Huus. Herfra kom Damekorpset marscherende kjækt igjennem nederste Kirkedør og toge for det meste Sæde paa Orgelet. Manererne for dem allesammen vare imidlertid unbehüflich.

Dog lad Du mig vide, hvorledes Klædedragten nu er. Du seer, jeg erindrer alting nøye og kand efter 17 Aars Fraværelse opregne Dig enhver Ting, og dog har jeg vist ikke i disse 17 Aar en eneste Gang hørt de Ord Bakkenhue, Olken, Holdklud og Strimmel. Jeg har dertor mere end een Gang maattet brække af og leet dygtigt, medens jeg har skrevet denne Side. Søgnedagene gik de med Trøie og Skjørt af Drill. Skjørtene havde mangfoldige Rynker, og Linningen var omtrent ved Navlen. – Jeg kand dog med Sandhed slutte mit Skilderie med det Tillæg, at jeg aldrig har seet smukkere Landsbypiger end i min Fødeby og eiheller saa civiliserede og reenfærdige Bønder.

Du siger, Du havde Lyst at besøge mig, og jeg vilde sikkerlig glæde mig meget ved at see Dig. Jeg har slet ingen Idee om Din Person, thi Du var saa liden, da jeg var hjemme; dog synes mig, Du var spæd af Lemmer, og jeg forestiller mig derfor immer, at Du er et Fruentimmer af Middelstørrelse eller lidt mindre, en liden smuk Blondine. Jeg tænker, du ligner vores Moder. Og Gud give, Du maatte ligne hende i Dyd, Katrine! Hvis der er en god Side i mig, saa maa Du vide, at

den er dannet af vores gode Moder. Plej hende ømt paa hendes Alder og vor gode Fader ligesaa. Jeg beder broderlig og indstændig herom. Lad det tjene Dig til Opmuntring og mig ogsaa, at Gud selv ved et eget Bud i hans Lov har forjættet alle dem hans særdeles Velsignelse og Velbehag, som hædre Fader og Moder, og lad den Trudsel, som er tilføjet for Overtræderne af dette saa naturlige Bud, tjene os til trolig at opfylde vore Pligter efter vor Formue. Nu kand Gud rigtignok eftergive den Trudsel, som han har lagt paa dette Buds Overtrædere, uden at man derfor kan sige, at han er uretfærdig, efterdi det forholder sig anderledes med Trudsler end med Løfter. Løfter maa stedse nøyagtig opfyldes, men Trudsler kunne eftergives. Men, Katrine, det er paafaldende, hvor strengt retfærdig Gud vaager over det anførte Buds Overholdelse, dette har jeg erfaret paa mig selv og paa alle de Mennesker, jeg fra min Ungdom har haft nøyere Bekjendtskab med. Aldrig, nej aldrig saae jeg en Eneste, som viste slet Opførsel imod sine Forældre og som det alligevel gik vel, saa at vi omend ikke ere berettigede til at nyde Belønninger i dette Liv for vore gode Gjerninger, og ligesom Straffen ikke altid følger Forseelsen i Hælene, saa er dette dog en Sandhed, som Du selv vil absolut kunne anføre Exempler til Bekræftelse paa.

Mit Besøg til Eder varer det rigtignok længe med; men det er den ubøvelige Skjæbne Aarsag i. I skal derfor ikke opgive Tanken derom; thi lever jeg nogle Aar, saa skeer det vist, da jeg har en brændende Lyst dertil. Der, i den Kirke, hvori jeg er døbt, og hvori jeg i min Confirmation selv har gjort min Gud høytidelig mit Troskabs Løfte, der i den Kirke, hvor jeg samme Dag for første Gang nød Alterens Sacrament med et Gud saa hengivent Sindelag, som jeg desværre aldrig siden har haft, undtagen da jeg var nær ved at døe Hungerdød i Grønland, der, i denne Kirke ønsker jeg endnu engang at fremstille mig som Gjæst ved min Guds Naadebord, og, o, at det maatte lykkes mig at levendegjøre hine Ungdomsfølelser, da ville en saadan Dag være den skjønneste i mit Liv. Jeg indstiller dette barnlige Ønske med en Veemodstaare i Øyet til Dig, min Gud, om Du vil forunde mig denne store Glæde. Din faderlige Villie skee!

Jeg har nu skreven en god Del, men dersom jeg kjendte Dig lidt

bedre, saa kunde jeg endda have skreven mere. Jeg vil lade Dig skrive mig til først.

Alle mine gode Venner og Veninder beder jeg Dig at hilse. Jeg nævner deriblandt især Bodet Krap, Maren og Bodet Brøde samt deres gode Moder. Disse vil jeg personlig besøge, naar jeg kommer hjem, om jeg saa kun skulde blive 24 Timer i Byen. Boesgaard maa jeg absolut vandre igennem. Jep Rytter erindrer jeg ogsaa meget ofte. Hans Lildholdt ligeledes. Hils dem fra mig.

Jeg takker Dig endnu engang for Kasketterne, de ere baade smukke og gode. Ahlert og Christian takker ogsaa og hilser derfor Faste Katrine kjerligst. Min Hedewig og vores lille Karen hilser Dig ikke mindre. Karen har alt strikket mig et Par Strømper, og hun kan smukt sye. Hun og Ahlert gaar i Danseskole om Aftenen.

Jeg anbefaler mig Dig til Slutning, hilsende Dig ømt og kjerligt, idet jeg tegner mig

Din oprigtig hengivne Broder

P. Kragh

Historiske småpluk fra Løjt sogn

Hejmdal 9/12 1893:

Møllen i Løjt

For nogen Tid siden meddeltes det i Aviserne, at Andr. Andresen, Løjt, havde købt et Kobbelt af P. Kragh i Kirkeby i den Hensigt at bygge en ny Vejrmølle. Denne Handel er nu bleven opgivet, efter at Andresen og hans Broder i Fællesskab har købt Møllen i Løjtkirkeby for 31.000 Mark. Til Møllen hører 17 Tdr. Land.

En større Reparation, som er nødvendig, skal Kjøberens lade udføre.

Hejmdal 23/10 1894:

Ejendomssalg

Rundemølle med ca. 30 Tønder af det tilhørende Land, uden Besætning, er bleven solgt for 57.000 Mk. med 20.000 Mk. Udbetaling til Jens Jacobsen fra Øster Terp. Tiltrædelsen finder Sted den 1. Januar. Den tidligere Ejer, Hr. Eschelsen, beholder en Del af Bygningerne, Besætningen og ca. 55 Tdr. Land.

Hejmdal 3/1 1895:

Fanget Sælhund

Ved Færgestedet ved Barsø fangede en Fisker forleden Dag en usædvanlig stor Sælhund.

Hejmdal 29/4 1896:

Kirkekoncert

En Kirkekoncert fandt i Søndags Sted i Løjt og var godt besøgt. Efter Koncerten foretoges en Indsamling til en Lysekroner. Den skal have givet 124 Mk.

Hejmdal 6/7 1897:

Ildløb

I Lørdags nedbrændte Snedker Moldts Hus i Løjt Sønderskov. Alt Indbo brændte med Undtagelse af nogle Stole og lidt Sengetøj. Ligeledes indebrændte der 2 Svin. Moldt havde desværre ikke Indboet forsikret.

Hejmdal, okt. 1897:

Damptærskværk

Et Damptærskværk, som for 7 Aar siden anskaffedes af et Andels-selskab i Skovby og Stollig i Løjt, har nu ifølge et tysk Blad allerede Købesummen 7000 Mk. afbetalt paa nær 1000 Mk.

Et nyt Selskab i Barsmark har nu bestilt et lignende Tærskværk med Selvbinder.

Hejmdal 8/11 1897:

En slem Sengevarmer

I Fredags Morges nedbrændte et Jep Thaysen i Løjtkirkeby tilhørende Hus, hvori der sad 2 Familier til Leje. Det var med Nød og næppe, at alle Børnene frelstes, og af Indboet reddedes næsten intet. Ilden skal hidrøre fra, at Børnene vilde prøve paa at varme Sengen ved Hjælp af glødende Kul.

Hejmdal 10/11 97:

Godt gjort

Under Branden af Jep Thaysens Hus forleden frelste N. C. Møller af Løjtkirkeby en 2-3 Aar gammel Dreng fra at indebrænde. Han gennemsøgte først hele det brændende Hus og tilsidst et lille Kammer. Her kunde han intet se for Røg, løb ud og fik en Lygte, ved hvis Skin han fandt Drengen sammenkrøben og tilsyneladende død i et Hjørne af det brændende Kammer. Da han gennem Røg og Luer kom ud i det frie med Barnet, sank han sammen, men kom dog snart til sig selv igen.

Møller har før frelst et Barn fra at drukne i en Brønd.

Jep Thaysens Hus i Nørregade (det hus, som brændte i 1897, lå ud til gaden, foran det nuværende)

Hejmdal 11/6 1903:

Ejendomshandel

Pastor Andresen i Løjt kirkeby har købt Mette Iversens Hus med Have. Købesummen kendes ikke. Huset skal ved Tilbygning indrettes til Missionshus og tjene til Bolig for den tyske Kvindeforenings Sygeplejersker. Desuden har Sælgersken betinget sig fri Bolig.

Hejmdal 18/10 1904:

Indvielse

Det nye Missionshus i Løjt kirkeby indvies paa Søndag d. 23 ds. – Lørdag Eftermiddag Kl. 4 finder en lille Indledningsfest Sted, ved hvilken Pastor Bracker fra Breklum vil tale. Søndag Formiddag Kl. 10 prædiker Pastor Tonnesen, Hoptrup, og om Eftermiddagen Kl. 2 Præsterne Christiansen, Tandslet, Simonsen, Oksenvad, og flere Missionærer.

Hejmdal 1/5 1903:

Ønskekvisten

Fra Stollig skrives til »Neuer Apenrader Anzeiger«, at man i Nærheden af den daværende Stationsbygning er i Færd med at opføre et nyt Mejeri. Der blev i denne Anledning boret efter Vand, men i lang Tid forgæves. Tre Mand arbejdede i 64 Dage, indtil man endelig i en Dybde af 66 Meter fandt en Vandaare. Det kostede Mejeriet ikke mindre en 1600 Mark at finde denne Kilde. Og da den var funden, viste det sig oven i Købet, at Vandet ikke egnede sig til Brug. Man maatte derfor søge en anden Kilde. Derfor henvendte Bestyrelsens Formand sig til Landraad von Uslar med Anmodning om at gøre et Forsøg med Ønskekvisten. Landraaden efterkom Opfordringen og udpegede et Sted, hvor der skulde findes Vand.

Det viste sig at være rigtigt. I en Dybde af kun 3 Meter traf man en yderst righoldig Vandaare. Hvem der blev glad, det var Mejeriets Bestyrelse.

Hejmdal 23/9 1904:

Ny Forening

I Tirsdags Aftes afholdtes i »Tyske Kro« i Løjt kirkeby et Møde for at faa en Forskønnelsesforening oprettet for Byen. Der var mødt ca. 30 Deltagere, som efter en kort Forhandling stiftede en saadan under Navnet »Forskønnelses-Forening for Løjt kirkeby og Omegn«.

Det vedtoges først og fremmest at arbejde for bedre Belysning af Byens Gader samt Beplantning af offentlige Pladser etc.

Det aarlige Bidrag fastsattes til 1 Mark pr. Person eller 10 Mark en gang for alle.

Hejmdal 4/11 1904:

Præstevalg

I Gaar var der Valg af en Førstepræst i Løjt kirkeby. Opstillede var Præsterne Treplin, Holbøl, Bruhn, Nordstrand, og Arnold, Branderup.

Der blev afgivet ialt 181 Stemmer, som faldt saaledes:

Pastor Treplin fik 114 Stemmer,
Pastor Arnold fik 36 Stemmer og
Pastor Bruhn fik 27 Stemmer.

Førstnævnte er altsaa valgt.

Hejmdal 15/7 1904:

Varme i Kirken

I Kirken i Løjt skal der i Sommer indlægges Varmeapparat. Hr. Gade fra Sønderborg skal udføre Arbejdet. For Tiden er man i Færd med at udføre Murearbejde i Sakristiet, hvor Kedelen skal være. Dette Arbejde udføres af Murermester Degn i Løjt kirkeby.

Hejmdal 21/11 1904:

Guldbryllup

Gdr. Hans Thonnesen og Hustru, Nygaard ved Barsmark, kan paa Fredag fejre Guldbryllup. Brudgommen, der er født paa Als og tidligere har haft Sæde i Kirkekollegiet, er 76 Aar, Bruden 74.

De Gamle, der er almindelig agtede og meget afholdte, er sunde og raske og bor nu hos Datteren. Bruden er født i Spramshuse. Hendes Fader var i sin Tid Grønlandsfarer.

Hejmdal 7/11 1912:

Guldbryllup

Den 21. November kan gamle Bødkermester Chr. Paulsen og Hustru fejre Guldbryllup. Paulsen, der er dansk Veteran fra 1864, kan med Liv og Lune fortælle mange Oplevelser fra dette bevægede Aar. Ligeledes er der med hans udmærkede Hukommelse et Stykke Bykronik i ham. Han kan saaledes opregne alle de Værter, der har været i »Danske Kro« i hans lange Levnedsløb (han er lige fyldt 79 Aar). Med den nuværende har der ialt været 23 Værter i Kroen i den Tid.

Sønderjyske dyrenavne

- Måldvrømpel: muldvarp (Løjt, Ø. Løgum)
Skrannehors: horsegøg, bekkasin (Løjt, Ø. Løgum)
Norregøg: horsegøg, bekkasin (Løjt)
Skræmeskade: husskade (Løjt)
Skidehejre: fiskehejre (alm.)
Kukmand: gøg (alm.)
Tammes i æ gjæe: gærdesmutte (Løjt, Ø. Løgum)
Plytt: hjejle (Ø. Løgum), præstekrave (Barsø)
Gryller: engpiber (Løjt)
Gråss: gråspurv og skovspurv (alm.)
Gulspink: gulspurv (Løjt)
Soll: svale (Løjt, Ø. Løgum)
Høllkuen: musvit (Ullerup)
Skællebasse: bille, især skarnbasse (alm.)
Meldmålstyv: sort bille, der er alm i huse (melskrubbe?)
Vorherreskylling: mariehøne (alm.)
Oldentorre (Løjt), uldentorre (Ø. Løgum): oldenborre
Øeklåi (Løjt), øekløe (Ø. Løgum), øekryf (Sundeved): ørentvist
Ginning: hveps (Løjt, Ø. Løgum)
Knavpande: koleraflue (Løjt, Ø. Løgum)
Skiden Mette: møl (Løjt, Ø. Løgum)
Brummelbi: humlebi (alm.)
Stjaf: fårekylning (Tønder-egnen)
Gåsestær: gåsebille (Løjt, Ø. Løgum),
Ordet bruges nu kun af ældre; ofte betegnes insektet ved det tyske
Junikäfer.
Hoggenak: stor skovmyre (Ø. Løgum)

Skerrer: mejer (Ø. Løgum)

Pusvorm: lådden sommerfuglelarve, vel især af bjørnespinder

Padde (pajd): eneste ord for en frø, vistn. brugt i hele Sdrjyll.

Hasselpadde (hejselpajd): løvfrø (Løjt, Ø. Løgum)

Maddike (majg): 1) regnorm

2) visse insektlarver

Spindekuen: edderkop (alm.)

Kude (kuj): ålekvalbe (Løjt, Sundeved)

Plærr: ising (Løjt, Sundeved)

Sletting: forskellige flyndere (Løjt)

Bredfisk: flyndere, fladfisk

Pinakkere: forskellige værdiløse småfisk

Juggere: forskellige værdiløse småfisk (Genner Fjord)

Korsfisk: søstjerne (Løjt)

Skelle: musling, muslingeskal (Løjt, Ø. Løgum)

Purre: reje (Løjt)

Brandmese: vandmand, gople (Løjt, Hoptrup)

Landbruget i Løjt i ældre tid

Uddrag af et ordskrifte mellem Peter Jensen i Tumbøl og en anonym indsender fra Løjt i »Hejmdal« febr.-marts 1895.

Peter Jensen skriver:

»Først må jeg belyse nogle Forskjelligheder i Jordernes Drift paa Løjt og i Sundeved. – Bønderne paa Løjt bestaar for en stor Del af Folk, der i deres unge Aar har været til Søs og tjent sig en Formue som Kaptajner; senere, da de blev kjede af Søvæsenet, nedsatte de sig som Landmænd.

Driften paa Løjt er især baseret paa Opdræt og Fedning, hvorfor en stor Del af Jorden henligger i vedvarende Græsmarker; der holdes kun faa Malkekøer, og den engelske Korthornsrace er fremherskende. Markerne er indhegnede med slet vedligeholdte levende Hegn, der kun sjælden kappes, men kun bøjes ned for bedre at værge for de løsgaaende Kreaturer. Der dyrkes saa vidt jeg ved slet ingen Roer, endskjønt det ikke alene vilde være gavnligt at bruge Roer ved Fedningen af Kreaturerne, men Dyrkningen deraf vilde ogsaa give Arbejde for en stor Del af de mange Smaafolk, der findes i Løjt. Og det kan jo dog ikke nægtes, Selvhjælp er den bedste Hjælp. Bønderne er, saa vidt jeg ved, gennemgaaende velhavende, ja mange vel endog rige, saa det for dem ikke har saa meget at sige, hvad et Pund Smør eller Kjød koster at frembringe; de har jo deres fra Søvæsenet opsparede Kapital, og Landvæsenet er kun en Biting for dem!

Driften paa Sundeved (og paa Als) er ganske modsat. Den er næsten helt baseret paa Kornavl og Mejeridrift. Der opdrættes kun til eget Brug, og Egnens gamle røde Mælkerace er den fremherskende.

Markerne er indhegnede med smukt vedligeholdte levende Hegn, der kappes og »graves« efter faa Aars Mellemrum, og især paa Als er Hegnene vidunderlig skønne. Roedyrkingen er i de senere Aar tiltaget stærkt, da det giver et billigt Mælke- og Fedefoder og ogsaa skaffer Arbejde for en stor Del Arbejdsfolk.«

En Løjtning svarer under mærket »En Bonde« d. 28. febr. 1895:

»Paa min forleden her i Bladet fremførte Anbefaling af at føre Regnskab fremkommer P. Jensen fra Tombøl i et Brev fra Sundeved med et Svar, der skildrer Forholdene i Løjt Sogn paa en Maade, som viser, at Hr. Jensen her skriver om Ting, han ikke kjender til.

Til Belysning af Forholdene i Løjt Sogn skal jeg tillade mig at fremføre flg.:

Af de 144 Bøndergaarde, der nu er i Løjt Sogn, ejes næppe mere end 10–12 af forhen- og nuværende Skibskaptajner, og omtrent Halvdelen af disse giver endog under 20 Mark i Indkomstskat; man kan da ikke kalde dem velstaaende. Driften er rigtignok baseret paa Opdræt og Fedning; men det er grundfalsk deraf at slutte, at en stor Del af Jorden henligger i vedvarende Græsmarker. Naar man undtager saadanne Jorder, der af en eller anden Grund ikke kan pløjes, Enge, stejle Skrænter og Havkløfter, uopdyrket Hedejord osv., findes der næppe over 20–30 Tdr. Land, der henligger som vedvarende Græsmark, og Græsfedning af Kreaturer finder saa godt som ikke Sted. Hegnene kappes i Reglen hvert 8. Aar, og enhver Bonde kapper hvert 2. Aar Hegnene omkring sin Grønjordsmark, som bliver opløjet. Hegnene er maaske knap saa smukke endnu som i Sundeved; dog er der gjort ikke saa lidt for at forbedre og forskjønne de fra gammel Tid værende Hegn.

De har en frodigere Vækst end i Sundeved, og mange har omtrent Halvdelen af deres Brændsel Aaret rundt alene af Hegnene. Hegnhugningen er, for saa vidt man kan komme til for Sne, allerede stærkt i Gang, og det kan kun anbefales enhver Tvivler at gjøre en Tur gjen- nem Løjt for at overbevise sig om, at det er rigtigt.

Den virkelige Grund til, at man ikke i den Tid Mejeridriften betalte sig saa godt, er gaaet over dertil her i Løjt, er den, at Jorderne fra ældgammel Tid er udskiftede saaledes, at de enkelte Marker ligger meget spredte og tildels i saa lang Afstand fra Gaardene, at et Kohold alene bliver omtrent umuligt.

Der er nu slet ikke saa faa her i Løjt, som dyrker Roer, og Roe-dyrkningen bliver mere og mere almindelig; men der er ingen, der dyrker Roer i større Udstrækning, og Grunden er den, at det i den Tid, da Roerne skal passes, fra Maj til August, er saa at sige umuligt at faa Folk til at passe dem, da alle Arbejdsfolk, baade Mænd og Kvinder i Kirkeby i denne Tid har god og lønnende Beskæftigelse paa Tørvemoserne, noget som Hr. Jensen slet ikke synes at vide. Her er flere, som nok ønskede at dyrke Roer i større Udstrækning, naar det var lige saa let at faa Folk til at passe dem, som det er mange Steder i Sundeved.

Enhver vil af forestaaende kunne se, hvorvidt P. Jensens Skildring af Forholdene i Løjt Sogn passer, og det vil foreløbig være tilstrækkeligt at bemærke, at det med Hensyn til Hr. Jensens Følgeslutninger om den fra Søvæsenet opsparede Kapital; at Landvæsenet kun er en Biting for Bønderne i Løjt Sogn, forholder det sig paa samme Maade.«

Ditt Brev d. 29-4-90 11

Lysser Leop!

Den 29 April 1890
Herrn Leopold
Karlshof
Landsmannschaft
der 29 April 1890

Den 29 April 1890
Herrn Leopold
Karlshof
Landsmannschaft
der 29 April 1890

Brev til en sømand fra Løjt

Loit Kloster 29. 4.

1890

Kjære J(ep).

Da vi i Dag have modtaget dit Brev af 24. 4. fra Pernowizen og ogsaa af Arnsua Havn, samt at I i Gaar var passeret Kjøbenhavn, vil jeg ei undlade med det Samme at skrive dig et par Ord til, kjære Jep. – Med os herhjemme staaer alting hos det Gamle, Moder er nu Gud ske Lov uden videre Smerte, men Gangen er meget simpel endnu. Fra Jacob havde vi ogsaa Brev i dag fra Bollero, det er en 3–4 Mil fra Riga, De skulle gaa derfra til Antwerpen og er efter Avisen gaaede bort i Forgaars. Han havde talt Eschel Krag der, som er med Wega. Andres er endnu i »le Havre«, Skibet har faaet en fuldstændig Fortømring. – Nicholaus er jo i Kiel?, vi havde sidst Brev fra ham i Gaar, det Gaar ham nu ret godt der er ellers mindre end 480 Elever der, det er jo mange, da de vistnok alle faae Kosten der, kan det jo ei være saa jævnt. De har meget at bestille, og det er jo godt. – Du har maaske seet af Aviserne eller hørt det, at Jørgen Ahrenkiel, der havde Skib at føre fra Kiel, er forlist i Nærheden af Vera Cruz. Efter de indtrufne telegrafiske Efterretninger skal Skibet være fuldstændig Vrag, Mandskabet reddet, der menes at en Del af Ladningen kunne bjerges, det er vel omtrent 14 Dage siden Efterretningen kom. Brev har der jo ei været endnu, det er jo meget ubehageligt for saadan en ung Captain, nærmere Omstændigheder ved Forliset vides vel ei endnu. Skibet hedte jo Martha og var vel henved det største Skib fra Kiel. Der siges, at Michael Jebsen fra Apenrade skal have en 10.000 Mark deri og ei have Assurance. Peter Hemmet reiste i Gaar til China-Kysten, han skulde være første Styrmand med Jacob Bruhn (Christine Eschelsens Kjæreste, M. Jebsen har selv forhyret ham, han havde sendt Bud efter ham) Jebsen betaler nok rigelig det halve af Rejsen derind. Captain A. Schäffer havde det Uheld i Gaar, da han kjørte til Apenrade, at Hesten er løbet løbsk, hvorved han fik Hovedet slemt forslaaet og maatte paa Sygehuset, han skal have faaet det sammensyet en to-tre Steder, men forhaabentlig er det vel dog ei livsfarligt,

Huset bliver repareret der Sønnen ventes hjem nu i Forsommeren, – Som jeg nu er ifærd med at skrive kom Jes Mathæus Krag og vilde i Skabet. Brylluppet bliver nok, som næste Fredag 14 Dage, det er d. 16. Mai, det hedde, at der skal ogsaa Onkler og Tanter indbydes, saa komme vi jo ogsaa med. Næste Fredag, d. 2. Mai skal Nicolai Sandberg og Hanne Poulsen have Bryllup, dertil ere vi ogsaa indbudne. Hans og Line skal jo vel hen, det hedder, der skal henved 70 Personer med. Brylluppet skal staa i Bodum Kro – I Dag for otte Dage siden havde Matthias Rasch og Christine Nissen paa Barsøe Bryllup paa Barsøe. Der var slet ikke en af Rasch Familien med, skønt baade hans Forældre og Søskende ogsaa vare indbudne, hans Moder døde nemlig Aftenen lige før Brylluppet, hun havde været meget syg, da han rejste hjemmefra om Mandagen, men de fik ei at vide at hun var død før efter Brylluppet. Hans Familie har jo ei villet bringe dem denne sørgelige Tidende under Brylluppet. Endnu kjære I maa jeg gratulere dig paa det hjerteligste til din Geburtsdag. I det sidste Aar er det jo gaaet ret godt for dig Jeg vil nu ønske, at det maa blive ved med at gaae dig godt ogsaa i det nye Leveaar, du træde ind i. At Herren vil bevare dig og skjænke dig sin Velsignelse til alt, hvad du har for, og at han vil bevare dig og lade det lykkes for dig. Derom bedes og dette ønskes dig af dine dig elskende Forældre og Sødskende.

B. J. M.

Du vil undskylde, at Gratulationen, skulle have været det første kom tilsidst, jeg havde saa megen Forhindring, at jeg kom ganske ud af brevtecten. Endnu engang hjerteligste Gratulation fra os alle.

Contract mellem Peter H. Tofft og
Peter Holms fuld for i Kiøbenhavn
Peter H. Tofft for færd og Dødsbede
i Oldmønt Nid og Studet Døds fra
Kongen mod sin færd og af mig Peter
H. Tofft N° 60. del 3 Døds fra Kongen
mod mig Peter H. Tofft, der gives færd
Døds og en fuld Dødsfuld Courant
til Lyden om færd og bedst og
ansættede bedst sin Døds som for sin
og Kongen Dødsfuld underskrevet aacord
og naar mig Peter H. Tofft, der gives
færd Døds i Døds alle ind
for Døds, der sin alle færd Døds
Kongen bedst mig om Døds Døds
og en fuld Dødsfuld Courant Døds
Loit Kiøbenhavn
d^o 8. Nov 1839.
Peter H. Tofft
Ellen Holms

(Se teksten side 112).

Byttehandel om et stolestade i Løjt kirke

(Se ill. side 111).

I gamle dage havde et stolestade og dets plads i kirken en særlig værdi, både ved giftermål og i handel.

I Eschel Toft's efterladenskaber fandtes nedenstående kontrakt over en sådan handel.

Contractt mellem Peter H. Tofft og Peter Holm's Enke her i Kierkebye, ieg Peter H. Tofft har faaet et Stolestade i Oldergould (Altergulv) No 2 og Andet Stade fra Vegnen mod hun faaer et af mig. Det er H. Tofft No 60 det tredie Stade fra Vegnen mod ieg Peter H. Tofft skal give hende Seks og en halv Rigsthaler Corrant til Bytte, som er betalt og enhver betale sin Skatt som forhen er vorres Samtlige under-tegnede accord og naar ieg, Peter H. Tofft skulde miste samme Stolestade i Retten eller udenfor Retten, skal hun eller hendes Arvinger betale mig den Sum Seks og en halv Rigsthaler Courrant.

Skeet Loit Kierkebye d. 8. Nov. 1839

Peter H. Tofft

Ellen Holms

Runde Mølle.